

Lakewood Daf Yomi

PRESENTED BY SRULY BORNSTEIN

לע״נ

ברוך דוב ז״ל בן יבלחט״א משה חיים ווידרא נ״י
הרב שמעון דוד בן ר' יעקב יוסף איידער זצ״ל

מראה מקומות רשפי אש

לע״נ מרים שיינדל בת יבלחט״א אפרים שמעון סינאוויץ

קידושין דף ב

נשים. הלכות אישות פ"ט פ"י

מגיד משנה

ראינו שנתקדשה ושנים אומרים לא ראינו שנתקדשה הרי זו לא נשאת ואם נשאת מלא והקשו פשיטא לא ראינו אינה ראייה ומילתו לא לריבא דייירי בחצר אחת מהו דתימא אם אימת דנתקדשה קלא אימ לה למילתא קמ"ל דעבידי אינשי דמקדשי זבננא ע"כ:

לא אמר עד אחד וכו'. זה מוציא פרק האומר (דף ק"ה), צטונא דלמרינן הסם ומקבילא על אחד בהכחשה מי מהימן וכו': אחד אומר מקודשת וכו'. בפרק האשה שנתארמלה (דף כ"ב): על הנרייתא שאמרה שנים אומרים לא נתקדשה הרי זו לא נשאת ואם נשאת לא תלא אוקמה *רב פפא בעד אחד אומר נתקדשה ואחד אומר לא נתקדשה. ומפרש רבנו ואם נשאת לא תלא שהרי אומרת לא נתקדשתי ודעמו ז"ל אשם היא הימה מסופקת אפילו נשאת מלא דסלק עדים מכאן הרי היא חוששת לעגמה כספק מקודשת. ודבריו ז"ל מממהימן ממ"ש ז"ל כצטון בעד אחד אומר נתקדשתי והיא אומרת לא נתקדשתי שהיא מותרת ומשמע מלשון אפילו לכתלה משא ומכר וכן מוכיח הסוגי' שצפרק האומר וא"כ צבאן שעד אחד אומר כדבריה והיא אומרת לא נתקדשתי למה לא נשאת לכתלה. וי"ל לדעמו ז"ל דטיפי עדיף כשאין עד אחד אומר כדבריה משאם הוא אומר כן. והטעם מפני שכל שאין לה עד כלל חזקה אינה מעיזה פניה להכחיש העד אם היה אמת דהא ליכא מי שמסייעה אבל כשעד אחד אומר כדבריה סומכת עליו ומעיזה ולפיכך לכתלה לא נתקדשה ודומה קצת לנוכח צגמרא גבי גירושין כן י"ל לדעמו ז"ל. והר"א ז"ל הקשה בהשגות על רבנו וכחצו צאוקימתא דרב פפא צבאניה מכתשת היא כגון שעד אחד אומר אביה קדשה ועד אחד אומר לא קדשה אי נמי פלוני זרק לה קידושה והיו קרוב לה ועד אחד אומר אביה קדשה והיו קרוב לו והאחד אומר קרוב לו ואינה מכתשת ולפיכך לא נשאת לכתלה אבל צבאניה מותרת היא לינשא ע"כ דבריו. וכו"ץ דעת הרמב"ן ז"ל והרשב"א ולדבריהם אע"פ שהיא מסופקת בדבר כיון שהיא בחזקת פניה ואין שם עד שנתקדשה אלא אחד ואחד מכחישו ואם נשאת לא תלא: אמרה מקודשת אני וכו' צבאניה שם (דף כ"ב). ת"ר אמרה אשם איש אני וחזרה ואמרה פנויה אני נאמנת והקשו והא שיתיה לנפשה חמישה דאיסורא ומירך רבה בר רב הונא כגון שנמנה אמתלה לדבריה ומניא לוויסיה מעשה באשה וכו' שאמרה מקודשת אני ליימס עמדה וקדשה את עגמה וכו' ואמרו [חכמים] אם נתנה אמתלה לדבריה נאמנת. ופי' אמתלה טענה הנכרת שהיא כדאי לטמון עליה וכן פירשו ז"ל וכחצו רבנו ששם לא נתנה אמתלה לדבריה שיש בה ממש שצריכה גמ משני ופשוט הוא שאפילו אם צא ארוסה אינה מותרת לו צלא גמ מן השני שהרי אין עדים מעידים כדבריה: וכן האשה שאמרה וכו'. כבר נזכר זה בצמון ופשוט הוא:

פ"י א הארוסה אכורה לבעלה מד"ם

ברכת האירוסין ואסר לנו הארוסות כלומר מדרבנן שגזרו על ימוד פנויה ואף ארוסה לא המירו עד שהכנס לחופה וכמו שאמרו במסכת כלה כלה צלא צרכה אסורה לבעלה כהנה: **ואפילו אם קידשה בביאה אסור לו לבא עליה וכו'.** כתב ה"ה ואמרו נפקא מינה ליורשה וכו' ולא אמרו אם מותר לבא וכו'. אומר אני דאין זה ראייה מוכרחת דאיכא למידע ולמומר אימא לאידך גיסא דטעמא דלא אמרו נ"מ אם מותר לבא עליה משום דפשיטא להו דמותר:

שאינו מקודשת וראינו בדבריה ממש הרי זו מותרת לשני. ואם לא נתנה אמתלה או שנתנה ואין בהן ממש הרי זו אסורה וקידושי שני קידושי ספק. לפיכך נותן לה גמ ותהיה אסורה עליו ועל הכל עד שיבוא ארוסה. יוכן האשה שבאת ואמרה אשת איש אני וחזרה ואמרה פנויה אני אם נתנה אמתלה לדבריה ויש בדבריה ממש הרי זו נאמנת:

פרק עשירי

א הארוסה אכורה לבעלה מדבריה סופרים כל זמן שהיא בבית אביה. והבא על ארוסתו בבית חמיו מוכן אותו מכת מרדות. ואפילו אם קידשה בביאה אסור לו לבוא עליה ביאה שנייה בבית אביה עד שיבוא אותה לתוך ביתו ויתחד עמה ויפרישנה לו. וייתחד זה הוא הנקרא כניסה ולחופה והוא הנקרא נישואין בכל מקום.

והבא על ארוסתו לשם נישואין אחר שקידשה משיערה בה קנאה ונעשית נשואה והרי א טור אה"ע סי' מ"ז סמ"ג עשין מ"ח: ב טור שם סי' נ"ה: ד טור אה"ע סי' כ"ה סמ"ג עשין מ"ח:

היא [חכמים] אם נתנה אמתלה לדבריה נאמנת. ופי' אמתלה טענה הנכרת שהיא כדאי לטמון עליה וכן פירשו ז"ל וכחצו רבנו ששם לא נתנה אמתלה לדבריה שיש בה ממש שצריכה גמ משני ופשוט הוא שאפילו אם צא ארוסה אינה מותרת לו צלא גמ מן השני שהרי אין עדים מעידים כדבריה: וכן האשה שאמרה וכו'. כבר נזכר זה בצמון ופשוט הוא:

פ"י א הארוסה אכורה לבעלה מד"ם

לו מן המורה לא היה מותר לו להתייחד עמה: והבא על ארוסתו וכו'. זה מוציא דצונוסלמי: ואפילו אם קידשה בביאה וכו'. איבעיא להו בגמרא ביאה נשואין עושה או אירוסין עושה ואמרו נפקא מינה ליורשה וליטמא לה ולהפר נדריה ולא אמרו אלא מותר לבא עליה ומשמע דלפילו ת"ל נשואין עושה אסור לבא עליה דהא מיהסרה כניסה לחופה. ועוד דאע"ג דבעיא לא אפשיטא כהדיא משמע דאבי ורבא סנירא להו דאירוסין עושה וכפשוט המשניות וכן דעת רבנו: והבא על ארוסתו וכו'. ציצמות פרק הבא על יצמחו (דף נ"ה): אמר בגמ' שהאשה נקנית לבעלה בהערה ופי' בהלכות שהוא צביאה שלאחר אירוסין וכשהיא לשם נשואין קונה בהערה צלא זהו דעת רבנו: * (בספרי שגנו אבי. וי"ל שספר שם רב פפא וכן י"ל אמר רב פפא חרגמה אבי וכן נמלא צבמו דוכימו ודוק):

לחם משנה

הדבר בהכחשה מה לי אם יאמר העד נתקדשה צפני מה לי אם יאמר נתקדשה צפני שנים כיון דתלו הדבר בהכחשה לדיה א"כ אפילו שיאמר נתקדשה צפני שנים והיא אומרת להד"מ ודאי דאינה מקודשת. ולמך הקושיא דכחצו דאוקמה רב פפא בעד אחד אומר נתקדשה ועד אחד אומר לא נתקדשה דקאמר התם לא נשאת והתם הוה עד אחד בהכחשה דאי היא מודה הא שיש נפשה חמיכה דאיסורא ואפילו מסופקת אם נשאת מלא כדכתב ה"ה אלא ודאי דהיא מכתשת העד שאומר שנתקדשה צפני שנים ומ"מ קאמר רב פפא דלא נשאת ומההיא סוגיא דהאומר משמע דעד אחד בהכחשה אינו כלום ואפילו שיאמר העד שנתקדשה צפני שנים לכיון דהוה טעמא משום דהיא מכתשת מה לי הא מה לי הא לכך הולך לחלק דשאני היכא דעד מסייעה. והרשב"ד ז"ל הולך למך ולחלק הך קושיא דבסוגיא דכחצו אינה מכתשת אלא שהיא מסופקת ולדבריו אפילו מסופקת אם נשאת לא תלא כדכתב ה"ה: עד שיבא ארוסה וכו'. כתב ה"ה ופשוט הוא שאפילו צא ארוסה אינה מותרת לו צלא גמ מן השני שהרי אין עדים מעידים כדבריה וקשה דלמאי לא אמרינן הכא גזירה שמא יאמרו ממזיר גרושו מן האירוסין כמ"ש לעיל מגרש

לא אמר עד אחד מקודשת עד שהרי היא אומרת לא נתקדשתי. פ"צ דכחצו: בתב הראב"ד

דאינו אומר נתקדשה צפני לבד הא קמ"ל המקדש בעד אחד אין חוששין לקידושי. וזהו חייבי סוגיא דכחצו לדעת רבנו דקאמר עד אחד אומר נתקדשה וכו' דאי לא חיקשי מאי דכחצו. וכו"מ היכי כתב ה"ה דעד אחד אומר נתקדשת והיא אומרת לא נתקדשתי משמע כסוגיא דהאומר היא מותרת לה כל אומה סוגיא לפי איירי אלא במקדש בעד אחד כגון שאמר צפני נתקדשה אבל אם אמר נתקדשה צפני שנים לא איירי. וי"ל דמ"מ כיון דלמרה התם ומקבילא על אחד בהכחשה מי מהימן כיון דתלו

מגדל עזו

לא אמר עד אחד מקודשת עד שהרי היא אומרת לא נתקדשתי. פ"צ דכחצו: בתב הראב"ד זה המכתב נראה שגא לפרש וכו' לכתילה לא נשאת עכ"ל:

ואני אומר הלבח וזו מפורשת כחצו פ"ק האשה שנתארמלה (דף כ"ב): גמרא ממתינן דהאשה שאמרה אשם איש הייתי וגרשה אני וכו' ועל דבר אמת שאין מפורש שם כשהאשה מכתשתו. ומ"ש ר"מ ז"ל היה מקובל צו והוא נכון דעל כחצו אנו לריבין לפרש אותה ההלכה כן שאל"כ היו שואלין והיא מאי קאמרה אי דמודה היא שנתקדשה אסורה היא לדברי הכל אלא ודאי נכתשתו וכדברי ר"מ ז"ל. ומה שהקשה ראב"ד ז"ל דודאי לכאורה קושיא גדולה היא וסבירא נכונה לפוס ריהטא אבל יש לי למלטה יפה כי כשהעבד מסייע אותה גביעא חוקמה משום דאמרי דעתה על דברי העד והרביה מכרעת כנגד הסבירא דגריסין התם פרק האשה שנתארמלה לגבי גירושין דכחצו גמרא מנמי' דהאשה שאמרה אשם איש הייתי וגרשה אני גירושין יכולה מכתשתו ואקשינן ומי מתפאה כולי האי והאמר רב המנונא האשה שאמרה לבעלה גירשתי נאמנת חזקה אין אשה מעיזה פניה צפני בעלה ופרקינן ה"מ היכא דליכא עדים דקא מסייעה לה אבל היכא דליכא עדים דקא מסייעה לה מעיזה. וה"ג אמרינן צבמתינן דהשלש אומר לגירושין. ועוד יש לי לומר צבאני כי מ"ש הר"מ ז"ל שהרי היא אומרת לא נתקדשתי ר"ל שכולה לומר מן ומעונה דהיא לינשא דיכולה מכתשתו שהצחי ושניהם כחד טוויס: אמרה מקודשת עד סוף הפרק. כחצו פ"ק האשה שנתארמלה:

פ"א אב הארוסה אכורה לבעלה עד גמורה לכל דבר. פ"ק דפסחים ופי"ק קידושין (דף ק"ה) ובמסכת כלה:

קידושין דף ב

שעו בית שמואל

אבן העזר נד-נה הלכות קידושין

חלקת מחוקק

ב. יעשה שלישי מה שהושלש בידו. ויקח קרקע, ואם היא א"כ רואה למכור הקרקע וליתן המעות לבעלה, הרשות נידה, דהא קרקע זו לא ירשה מאציה, ועיין צ"ח [שם]: ג. שהושלש מתחילה לכך. כלומר אבל אם לא הושלש מתחילה לכך, בזה לא אמרינן מזה לקיים דברי המת ולא קנתה הבת כלל, כמבואר בסו"מ סימן רנ"ג [סעיף ב']:

סימן נה סעיף א' א. ואפילו ביחוד אסורים. ה"ה משודכת ג"כ אסורה ביחוד, דכל שאסורה צביאה אסורה ביחוד, והוא מכלל הגזירה שגזרו על יחוד פניה כמבואר לעיל סימן כ"ג [סעיף ב']:

ב. מברכין שבע ברכות פן יתייחדו. אע"ג דבסעיף שאמר זה כמד שחין זכרם חתנים עושה נישואין, מ"מ ארוס וארוסתו השואין יחד צביה הוא כחצר של שניהם ויחוד לידהו הוא נישואין, ומותרת לו אחר הצרכה, וכך היו עושין צביאה [כתובות ז' ע"ב], ואין אסור אלא חתן הדך צביה אחר וצא אל ארוסתו צביה א"כ, דיכול לבוא עליה צביה חתמו, אלא [ד] צביה אציה שאכחבו בסמון [סק"ה] צבש הר"ף והר"ן:

ב. וי"א דבעינן שהושלש מתחילה לכך. עיין בסו"מ סימן רנ"ג [סעיף ב'] דיניס אלו. וכמד בפרישה [אות ג'], כאן שהוא טובת כמו שלא יתן לבעלה, אמרינן אפילו לא הושלש מתחילה לשם כך מזה לקיים דברי המת. ולא משמע כן מדברי הרא"ש [שם פ"ו סי' כ"ב], דהא כמד למירוח ר"מ דלא אמרינן מזה לקיים דברי המת אלא היכא דהיה *כבר ביד השלש כי הך ממנ"י וכו', שמע מינה אף הכא דוקא שהושלש לשם כך: סימן נה סעיף א' א. מברכים שבע ברכות. לנאורה קשה מה מהני ז' ברכות, דהא כמד בסמון [סעיף ב'] [ד] ברכות בלא חופה לא מהני. וי"ל ע"פ מ"ש הר"ן ריש קדושין [ה' ע"ב מדפי הר"ף] [ד] להר"ף [ב] יבמות י"ח ע"ב מדפי הר"ף] [ה] והרמב"ם [פ"י מאישות ה"א] אחר הקדושין לרין חופה וכו' מותר לבוא עליה אפילו לא המכין לשם נישואין, אבל קודם החופה אסור לבוא עליה שלא לשם נישואין, אבל אם כוננו לשם נישואין א"כ חופה, א"כ אף לעמ' הרמב"ם מותר לבוא עליה צביה חתמו, אלא [ד] צביה אציה לרין שימכין לשם נישואין, והמדברי [המובא בציונים שבהג"ה] סבר [ד] ובלא

בעמ' הבית חזק תיבת "כבר" ע"ש

בית מאיר

סימן נה
דין הארוסה לענין מוזנות קבורה וידושה ואם יש לה כתובה וכו' פ"י סעיפים

א. הארוסה אסורה לבעלה מברכי סופרים כל זמן שהיא בבית אביה ידהבא על ארוסתו בבית חמיו מכין אותו מכת מרדות. הגה א"א אפילו ביחוד אסורים ולכן ארוס עס ארוסתו צביה אחד [א] מברכין שבע ברכות פן ציונים ומקורות ב. סעיף ב'. סימן נה א. לשון הרמב"ם פ"י מאישות ה"א, וטור. נחלת צבי

ב. ונישאת הרשות בידה. לפי שאף האב לא עלה דעמו למכרם צד שלישי אלא עד שנתא, דמשינאחם הבעל זכאי לאלול פירות: סימן נה סעיף א' א. אסורה לבעלה מברכי סופרים. דלמרו [מסכת כלה פ"א ה"א] כלה בלא צרכה אסורה לבעלה כנדה: [א]

באר הגולה

ג. לאוקימתא דגמ' [שם] אליבא דר' מאיר, דפסק רבא משמיה דרב נחמן הלכתא כותיבה, וכמ"ש הר"ף [שם] והרא"ש [שם] דק"ל כרב נחמן צדיני, וכן פסק הרמב"ם שם.

סימן נה סעיף א' א. לשון הרמב"ם צפרק י' מהלכות אישות [ה"א]. וכמד הרב המגיד שזה מבוטל בהרבה מקומות, והשלישי מנהג היודיה שמיחדין אותה קודם החופה וכתובות י"ב ע"א, ואם הימה אסורה לו מן המורה לא היה מותר להמחד עמה. ב. מבואר צירושלמי [פסחים פ"ו ה"א וקדושין פ"א ה"ח].

באר היטב

ב. יעשה שלישי מה שהושלש בידו. ויקח קרקע, ואם היא א"כ רואה למכור הקרקע וליתן המעות לבעלה, הרשות נידה, דהא קרקע זו לא ירשה מאציה, ועיין צ"ח [שם]: ג. לכך. אבל אם לא הושלש מתחילה לכך, בזה לא אמרינן מזה לקיים דברי המת ולא קנתה הבת כלל. ח"מ [סק"ה]:

סימן נה סעיף א' א. ואפילו ביחוד אסורים. ה"ה משודכת ג"כ אסורה ביחוד, דכל שאסורה צביאה אסורה ביחוד, והוא מכלל הגזירה שגזרו על יחוד פניה. [ח"מ סק"א]:

ב. מברכין שבע ברכות פן יתייחדו. ואיכא למידק מה מהני ז' ברכות, דהא כמד בסמון [ד] ברכות בלא חופה לא מהני. ולמ"ש צבש הר"ן דצביה לשם נישואין קונה

ביאור הגר"א

ב. וי"א דבעינן כו'. מוס' הנ"ל, וצניטין י"ג א' ד"ה והא כו':

סימן נה סעיף א' א. *הארוסה כו'. מסכת כלה [פ"א ה"א]. ועיין רש"י צמכות ז' ב' ד"ה שמיחד כו' וד"ה ואסר כו': ב. והבא כו'. ירושלמי [פסחים פ"י ה"א וקדושין פ"ג ה"ח] הביאו הר"ף ור"ש צנפון פרק (ד') [ג] לפסחים [הרי"ף ט"ז ע"א מדפי הר"ף והרא"ש סי' ד'] ושאר פוסקים:

ג. ואפילו ביחוד כו' ולכן כו'. כן דקדק עס [במדברי המובא בציונים שבהג"ה] ממ"ש צמכות עס [ד] ע"ב וציהולא כו'. אבל מוס' עס ד"ה ר' יהודה כו' משום ציאה:

עיין התורה בריש סימן פ"ז

פתחי תשובה

סימן נה סעיף א' א. אסורה לבעלה. עיין בתשובת שב יעקב [ח"ב אהע"ז] סי' כ"ד אודות ראובן שקידש אשה ובה עליה בלא חופה ור' ברכות [ח"ב סק"ב]. עיין צ"ח [סק"א] וצ"ח ה"ל: ג. לכך. אבל אם לא הושלש מתחילה לכך, בזה לא אמרינן מזה לקיים דברי המת ולא קנתה הבת כלל. ח"מ [סק"ה]:

ראש פינה - חלקת השדה

סק"ג. אם לא הושלש מתחילה כו'. ר"ל כגון שהמעות היו מקודם ביד אותו האיש, או אחר מיתה באו לידו, או שלא היה כלל ביד אחר רק כן ציזה ליורשיו, בזה לא אמרינן מצוה לקיים דברי המת. ועיין בחו"מ [סימן נ"ב סעיף ב'] וסי' רנ"ג, שם מבואר דבשכיב מרע נהי דלא אמרינן מצוה לקיים דברי המת, מ"מ מטעם מתנת שכיב מרע קנה, רק נפקא מינה בבריאי, ע"ש, וא"כ צריך לפרש כונת הה"מ והרמ"א כאן רק אבריאי. אמנם בשו"ע כתוב כאן בין בבריאי ובין בשכיב מרע, ועל זה כתב הרמ"א דדוקא הושלש מתחילה, והיינו דאף דקנתה הבת אף שלא הושלש מתחילה משום דברי שכיב מרע, מ"מ אין השליש מחויב לעשות כמו שציזה כיון שלא הושלש מתחילה, וכ"כ בספר עטרת פז [כתובות פרק ו' סוף סי' כ"ב]. ועיין בשו"ע [סק"ד וסק"ו] וסמ"ע [סק"ח] בסימן רנ"ב, כתבו [ד] בציהו ליורשיו אמרינן מצוה לקיים דברי המת, אכן בסימן רנ"ג סעיף כ"ג יש שם פלוגתא בזה, ע"ש. ועיין בספר נתיבות המשפט בסימן רנ"ב [משה"א סק"ב] כתב דאף להדעה דמהני ליורשיו, היינו דוקא שאמר להם [בפני המת (ב) *בניהם], ע"ש:

ראש פינה - עקבי הבית

סק"ב. כאן שהיא טובת בתו כו'. ר"ל דוקא אם צוה ליתן מנה לאחא, שזהו רעם היחומים, בזה אמרינן דבעינן דוקא הושלש לכך, אבל כאן הוא טובת כמו שלא יתן (לה) המעות לבעלה, אמרינן מזה לקיים דברי המת אפילו לא הושלש לכך. אלא היכא דהיה ביד השלישי כו'. כן ל"ל, ונמחק מינת כבר, דאם היה כבר, היינו מוקדם הלוואה, דלכנה לא לא אמרינן מזה לקיים דברי המת. ועיין בספר ע"י ארוס [סק"ד] כמד לישב דברי הפרשה, דהרא"ש שכתב כן לא אחי לאפוקי כאלא הושלש רק נשאר צד היחומים, דלכנה בזה ודאי אלס כותיבה ליחומים שקיימו דברי המת, רק אחי לאפוקי אם נמן המעות לידה שמקנה לה עדה, דבזה לא אמרינן מזה לקיים דברי המת, ומה שכתב הפרשה דאף שלא הושלש, ר"ל אלא הוא צד היחומים והס אינס רועים לשנות המתנה לאחומם, רק שרועים לקנות עדה כלוואת אציהם, בזה ודאי נכונים דכריה, דבזה אלס כותיבה לקיים דברי המת, ע"ש ע"ש:

סימן נה סק"א. אם כוננו לשם נישואין א"כ חופה כו'. וכן עס דברי המגבר בסמון. ועיין סק"ג. מותר לבוא עליה בבית אביה כו'. דאי מימלא דעכ"פ אסורא איכא, לא היה מהני לקנותה כמ"ש סק"ג.

סימן נה סק"א. ה"ה משודכת כו'. לכאורה הוי כ"ש משודכת, כיון שעדיין אינה מקודשת לו. אך לפמ"ש רש"י בריש פ"ק דכתובות [ז' ע"ב] גבי ואסר לנו את הארוסתו, דהיינו מברכין שגזרו על יחוד פניה, ואף בארוסה לא התיירו עד שתכנס לחופה, ע"ש, א"כ גם ארוסה היא רק מטעם זה, לכן כתב הח"מ לשון ה"ה. ועיין בוזהר תוריע דף מ"ד ע"ב, משמע דאיסור פניה ג"כ רק מטעם ברכה: סק"ב. שאין ברכת חתנים עושה נישואין כו'. לדעת

גליון מהרש"א

סימן נה סעיף א. הארוסה אסורה לבעלה. עיין לעיל סימן כ"ו צ"ח סוף סק"ג:

סימן נה סעיף א. הארוסה אסורה לבעלה מברכי סופרים. נ"ב, ונאסיפת וקניס ושיטה "בפ"ד

טו מובא
מקור
הדיון בבי
שם סעיף
ר' בשם
תשובת
הרי"ס
סי ר"ד
ובתורה
שם נוסף
סמכות
"בפ"ד"

קידושין דף ב

חלקת מחוקק

אבן העזר נה הלכות קידושין

בית שמואל שעז

נרמס חסורה, משוה מנכרס ז' נרמס, ומו לא חיישין לרשיעי שלא ימכרין לשם נישואין, כיון דאיכא הימור לפניו. מיהו מה שס"ל להמרדכי דכלה בלא ברכה חסורה כנדה, נראה דהרמב"ם לא ס"ל כן, דהא כתב [שם ה"ו] אירס וכנס לחופה ולא צריך הרי זו נשואה גמורה, וכשהיא נדה ס"ל [שם ה"ב] דלא מהני כמ"ש בסמ"ט (פ') [ס"א סעיף א'], וצ"ל דס"ל להרמב"ם [ד]הא דמוחל במסכת כלה [פ"א ה"א] כלה בלא ברכה חסורה כנדה, היינו חופה, ונקראת[ות] ע"ש ברכה, כמ"ש בפסקי מהרא"י סי' [קע"ג] [ק"מ] פירוש זה, ובמשנת הרמב"ם [כלל ל"ז סי' א'] כמ"ש צ"ל סימן נ"ו, אצל הברכות אין מעכבין. מיהו רש"י ותוס' ס"ל כפירוש המרדכי [ד]ברכות ממש קאמר, כמ"ש ר"ש בחזרות [ז] ע"ב רש"י ד"ה שמתחיל עמה ותוס' ד"ה רבי יהודה. לפ"ז י"ל לידהו אם לא ברכו דינה כנדה ממש ואין לה תוספת חזרה. מיהו י"ל אע"ג דמוחל דחסורה כנדה מ"מ לאו ממש כנדה וצדיעבד מהני החופה בלא ברכות. ועיין סימן [ס"א] [ס"ב סק"א]:

נ"ט ע"ב
הפ"ח

יתייחדו (מרדכי ריש פ"ק דכתובות^ב) ויש אומרים לאין להם לדור ציחד ושלל יקונו זה בזה (כל ב"ה) ואפילו צדוקין בלא ארוסין יש לחוש (חידושי אגודה פרק קמא דכתובות^ג).^ה יאפילו אם קדשה בכיאה אסור לו לבא עליה^ה ביאה שניה בבית אביה **עד**

ג' ביאה שניה בבית אביה. דק"ל ציאה ארוסין עושה: ד' ויתייחד עמה ויפרישנה לו. אצל אם הציאה לפי שעה לצימו וצא עליה שלא לשם נישואין ושילמה אח"כ לצימ אביה, אין זה נישואין:

שיביא אותה לתוך ביתו וייתייחד עמה ויפרישנה לו ויתוד זה הוא הנקרא

ציונים ומקורות ב' ס"י קל"א. ג' ס"י ע"ה. ד' אות ז'. ה' רמב"ם שם. שו"ת סימן נה 1) במהדורות באה"ג: שמוא.

ומ"ש ויתיד עמה, היינו יחוד דמוחל לציאה, לכן ס"ל להרמב"ם [פ"י מאישות ה"ב] [ד]אם היא נדה דינה כארוסה. ולפ"ז דבעינן בצמולה יחוד דמוחל לציאה, א"כ צ"ל [ד]מנה דלמך צירושלמי [יומא פ"א סוף ה"א וכתובות פ"א ה"א] הני דכנסין ארמלין עברז שנת צריכין למינסקה מנעוד יום, היינו ציאה ממש. מיהו י"ל [ד]הרמב"ם לא פסק צירושלמי. ועיין סימן ס"א:

ערך להם

סימן נה סעיף א' ויפרישנה לו כו'. אבל הברכות אינן מעכבות ואינה אסורה לו. והגהות מרדכי [קדושין סי' תקס"ה]. וכ"כ הרמב"ם (פ"א) ופ"י מהלכות אישות [ה"ב] הרי זו מותרת לבוא עליה בכל עת שירצה. ועיין [הגה' דין (י"ג) ג'].

ביאור הגר"א

ד. אפילו אם קדשה כו'. נפ"ק דקדושין [י' ע"א] ציאה בלא איפשתא. וכתבו הרשב"א* והרמ"ש [שם פ"א סי' י"ז] צנס הרמב"ם דהלכה כצ"ל וצ"א דצנו למיפשת כו', וכן רב נחמן בר יצחק ורבינא [שם ע"ב] דמו לא צ"ל צנ ג' ע"ב וצ"א מרפי הרי"ף: ה. ויתוד זה כו'. עיין בפ"ג דטוה כ"ה ב', ועיין מוס' שם ד"ה אין, וצ"ל דקדק כו':

לא מצאו

באר הגולה

ג' איבעיא אי ציאה נישואין עושה או ארוסין, ולא יפשתא בהדיא, ומשמע דצ"ל דארוסין עושה. קדושין דף י' ע"א.

ג' כו'. ובלא"ה אפילו לא יפשתא, מספיקא צ"ל ארוסין עושה. ר"ן [שם ו' ע"א מרפי הרי"ף]: ה. ויתוד זה כו'. עיין בפ"ג דטוה כ"ה ב', ועיין מוס' שם ד"ה אין, וצ"ל דקדק כו':

פתחי תשובה

ויש לו ג' בנים ממנה, וכתב דכופין אותו בכל היכולת לפרוש (ארוה) [ממנה] עד שיעשה חופה וז' ברכות, ולא חיישין שיצאיו לעז על בניו הראשונים. וע"ש מה שתמה על תשובת מיימוני וספר נשים סוף סי' י"ח] בפירוש כלה בלא ברכה, וגם על הב"ש סק"א. ועיין בספר בית מאיר מזה:

ראש פינה - עקבי הבית

דחא כתב אירס כו'. הוא לשון המחבר בסמון סעיף ג'. ועל המחבר לא קשה, דמשמע לקמן סימן [פ'] [ס"א] דלא ס"ל להרמב"ם רק כרוב פוסקים, מדכתב שם בסעיף ז' פסר הדבר כו' ע"ש. אך על הרמב"ם עצמו צ"ל דלא ס"ל למרדכי. כמ"ש בפסקי מהרא"י סי' ק"מ. כ"ל ועיין בספר עני ארוסין [סק"א] כתב דיש לחתום דברי הרמב"ם, דנדה לא מהני משום דהו חופה שאינה ראויה לציאה, משא"כ בלא ברכה לא הו איה ראויה לציאה, כיון שצדו לצדק, ע"ש. וי"ל דהא ברכות ממנין צריך עשרה, ומי יימר דמודקקי ליה עשרה, וכה"ג אמרינן בעלמא לענין נדר מי יימר דמודקקי ליה חסד וכה"ג. ויגמ' שנת מ"ו ע"ב ותוס' שם [ד"ה מי יימר דמודקקי ליה בעל, השנין משמע ק"מ דלא אמרינן מי יימר דמודקקי ליה ג' או חסד רק משום דש משא"כ צ"ל לא ידקקי ליה ע"ש. ועיין צ"ל לקמן סימן ס"א סק"ה כתב בעלמא משום דהו צדו. ועיין מה שכתבנו צביאורי לעיל סימן כ"ו סוף סק"ב. וכן א"ל חופסת כתובה. דכן ס"ל גבי חופסת נדה [להלן סימן ס"א סעיף א' בשם ר"ן]: סק"ב. ובא עליה לא הו נישואין כו'. נח"מ [סק"ד] כתב, ובלא עליה שלא לשם נישואין, ע"ש. והצ"ח השמיט שלש מצות אלו, משום דקשה דזה פשיטא שס' בלא עליה צפירות שלא לשם נישואין ודאי לא הוה נשואה, לכן הוא השמיט זאת, וקמ"ל דאפילו בסממא לא הוה נשואה כיון שלא הציאה לצימו רק לפי שעה, משא"כ בהציאה לצימו לתוסין אפילו בלא ציאה כלל הוה נשואה, וכן אפילו אצל חמיו אם פירש לשם נישואין, כמ"ש הר"ש בס"ק שפני זה לדעת הרמב"ם. והגולה שגם כונת הח"מ צ"ל לשם נישואין, היינו שלא כיון צפירות לשם נישואין. היינו ביאה ממש כו'. עיין העזר לקמן סימן ס"ד סק"ו. ועיין צביאורי לח"מ כאן סק"ט:

אמרי ברון

מבצחו לכחכות דף ז' וע"ב ד"ה וז"ל חשבא ואסר ודיה זה לשון שיטה יענה ואסר. ע"שו מצ"ל דעת הראב"ד וכ"כ הא"י גאון ועוד שסבורים שהלכותא אסורה על הארוס מדאורייתא: ב"ש סק"א. נראה דהרמב"ם לא ס"ל כן. י"ב, יענין שצ עקב [ז"ב]

חלק אה"ע"ו סי' כ"ד:

גליון מורש"א

דמוחלוייתא צביטול בעלמא כפי אמרינן חוקה דעבד מצות חכמים: שם בש"ע. ויתייחד עמה ויפרישנה לו. לכוונה מוכח מדברי הרמב"ם סוף פ"ו [מאישות] והן צ"ע סימן ל"ח סעיף ל"ה, דחוד זה א"י עדים. ועיין בהר"ן פרק המזיר [בתוספת ל"ג ע"ב מרפי הרי"ף] דצ"ל זה דמחל לא צ"ע עדים צביטול, למד מן קדשה על מחל וינסה סהם [שם ע"ב ע"ב] וצדדיה בעינא שאינה קונה לא אמרינן מחולי אהליה. והטעם, כיון דצדוקין נתן בגמלה [הרי"ף] פ"ה ע"ב] הטעם משום דצד דלא אמרינן, הכא דכבר הוה ארוסה ליה טוב. אח"כ ראיתי לצ"ל אצ"ל מילואים סימן ג"ל שם סוף סק"ו כתב דנישואין צ"ע עדים, וצ"ע:

סימן נה א' ב"ש סק"א. וכשהיא נדה ס"ל דלא מהני. י"ב, עיין צ"ל לקמן סוף סימן ס"א וצמ"ט ס"ד סק"ה:

חלק אה"ע"ו סי' כ"ד:

ב"ש סק"א. ומו לא חיישין לרשיעי שלא יתכוין. ק"מ קשה למ"ש הרב המגיד פ"א מאישות ה"ד דצביאורי דרנבן ליהא לחוקק, דלאו כו"ע ויהי צביאורי דרנבן. ואין לומר דהרב המגיד לשיטתיה פ"ט מאישות הכיון, עיין לעיל בגליון סימן י"ג סעיף ט', דעד כאן לא אמרו אלא דלא חיישין לעו צביאורי דרנבן, אצל היכה דאיכא למיחש שצמ"ט עשה ארוס, גם דרנבן חיישין, ועוד. דל"כ היה לו שם צ"ל מאישות להוכיח צמ"ט דצביאורי פשיה מדאורייתא דל"כ למח גורו על יחוד פשיה, ועיין בגליון לעיל סימן מ"ה [שם ע"ב] מיהו צמ"ט צ"ל ק"ל [נח"מ סימן תל"ז סעיף ב'] דחוקמו צדוק, אף

ע"פ
בז"ל
השנה
סוף ד"ה
ועיין

קידושין דף ב

שעח בית שמואל

אבן העזר נה הלכות קידושין

חלקת מחוקק

בית מאיר

ה' והבא על ארוסתו. ה' ר"ש קדושין [ה' ע"ב מדפי הרי"ף] הקשה ע"ז, ממה נפשך, אם הימה חופה, הא קנה אותה בלא ציאה, ואם לא הימה חופה, א"כ ציאה זו באיסור הימה ולמה קונה אותה באיסור. ומירך, כיון שצא עליה לשם נישואין א"כ חופה וליכא איסור, [ד]הואיל והיא עומדת לציאה לכן ציאה לשם נישואין קונה בלא חופה: (ד) ויש אומרים דחופה אינו יחוד וכו'. כ"כ הר"ן ר"ש כמוצות [א' ע"א מדפי הרי"ף] והביא ר"א ר"ש מש"ס [שם י"א ע"ב-י"ב ע"א]. והרמב"ם [פ"י מאישות ה"א] חולק ע"ז וכמב עד (שיצוא) [שיביאה] לבימו (וניתיחד) [וניתיחד] עמה. ואף להר"ן דוקא כשהימה בחולה אצל הראשון, או אף שלא נתיחד עמה היא חופה מיד כשהציאה לבימו, אבל אלמנה לא מהני מה שהציאה לבימו, דהא חופה אינה קונה בחלמנה לירושלמי הנ"ל [סק"ב], והבאה לבימו היינו חופה, א"כ דוקא בחולה מהני אבל לא בחלמנה. ולא כח"מ [סק"ה] שכתב [ד]גם בחלמנה מהני הבאה לבימו. וכן הוא במשנת משאם צנימן [ס"ז ע"ז] דלא מהני בחלמנה הבאה לבימו ובעיני עכ"פ יחוד דחויא לציאה. לכן אם צאתה אלמנה *על נישואין לבימיה החתן צליל ה' והימה נדה, אסורה לטבול בשבת, דהא הבאה לבימו לא מהני ולא קנה אותה קודם שצת, ולא כח"מ [שם]:

בית מאיר

כניסה לחופה והוא הנקרא נישואין בכל מקום

יורהבא על ארוסתו הלשם נישואין אחר

שקידשה למשיערה בה קנאה ונעשית נשואה

והרי היא כאשתו לכל דבר ויצריך לברך ברכת

התנים בבית החתן קודם הנישואין. הגה ר"י

אומרים לדחופה אינו יחוד אלא כל שהציאה החתן

ציונים ומקורות (1) רמב"ם שם ה"ג.

שלא לשם נישואין אלא לשם זנות דאינו קונה, ולוקה, אבל צא עליה לשם נישואין, קונה ואין לוקה, דכיון דחופה שהיא טורק ציאה קני, מכל שכן ציאה בלא חופה, ע"ש שהאריך עוד בזה: (ו) דחופה אינו יחוד. נראה דכו"ע מודו גדן זה, דהא הר"ן [המובא בציונים שבהג"ה] הביא ר"א לדין זה מן הגמרא [בתבות י"א ע"ב-י"ב ע"א]

דלמיריין אלמנה מן הנישואין אין לה אלא מנה אע"פ שעדים מעידים עליה שלא נסתרה ולא נבעלה, וא"כ להדיא נקראת נשואה אע"פ שלא נתיחדה, וכמב הר"ן דליף לה מוכחז [במדבר ל' י"א] ואם צית אישה נדה, דמשמע דכל זמן שהיא ציאת אישה היא צדומה:

באר הגולה

7. מסקנת הגמרא יבמות דף נ"ה ע"ב, וכפירוש הרי"ף שם בהלכות י"ח

ע"ב מדפי הרי"ף.

ו. ויש אומרים דחופה כו'. ה' אלא כל כו'. מ"ש [במדבר ל' י"א] ואם צית אישה נדה, וכמב [בתבות] מ"ה א' לעולם היא כו' לרשום כו', ושאר מקומות:

באר היטב

ה. ארוסתו. הר"ן הקשה ע"ז, מ"מ, אם הימה חופה, הא קנה אותה בלא ציאה, ואם לא הימה חופה, א"כ ציאה זו באיסור הימה ולמה קונה אותה באיסור. ומירך, כיון שצא עליה לשם נישואין א"כ חופה וליכא איסור, [ד]הואיל והיא עומדת לציאה לכן ציאה לשם נישואין קונה בלא חופה. [ב"ש סק"ג]: ו- שהביאה החתן לבימו. דוקא כשהימה בחולה או אף שלא נתיחד עמה היא חופה מיד כשהציאה לבימו, אבל אלמנה לא מהני מה שהציאה לבימו ובעיני עכ"פ יחוד דחויא לציאה. לכן אם צאתה אלמנה על הנישואין לבימיה החתן צליל (ה') והימה נדה, אסורה לטבול בשבת, דהא הבאה לבימו לא מהני ולא קנה אותה קודם השבת. כ"כ ב"ש [סק"ד]. והח"מ [סק"ח] פסק, דגם בחלמנה מהני הבאה לבימו ע"ש:

הכלה לא היו כבית שלה, כיון דכבר נתן האב אותו החדר לחתנו ואפילו

ראש פינה - חלקת השדה

סק"ה. ועדיין לא נכנס כו'. וכ"ה כונת המחבר. והוצעת דבריו, שבתחילה כתב דחופה היינו יחוד והפרשה אחר הבאה לבימו, ועל זה כתב והבא על ארוסתו לשם נישואין כו' קנאה ונעשית נשואה, והיינו אף בלא הבאה לבימו ויחוד. ודרך אגב כתב דזהו אף בהעראה: סק"ו. דכו"ע מודו בזה כו'. לכאורה תמוה, דהא כתב המחבר כאן ויתחד עמה כו', וכ"ה לשון הרמב"ם [פ"י מאישות ה"א]. וראיתי בספר עצי ארויס [סק"ב] שעמד בזה והרכיב דברים שם, ע"ש. ואין לומר דסובר דמ"ש ויתחד הוא לאו דוקא, דא"כ למה כתב רמ"א לשון וי"א. ועוד, דהא להדיא כתב המחבר ויחוד זה הוא הנקרא כניסה לחופה. ובקונטרס אחרון להמקנה [כאן] דחה דברי הר"ן, רבאמת היחוד של חופה א"צ שלא יהיה שום אדם שם, רק שיהיה מקום צנוע. והוכיח זה בכמה הוכחות ע"ש, וכן מורה לשון ב"ש סק"ה שכתב למנוע מליכנס שם רבים, ולפ"ז יוכל להיות דיש עדים מ"מ שלא בא עליה, וגם לא נסתרה בשלא יהיו שום בני אדם, ע"ש. והוה כמ"ש הב"ה הביאו הב"ש לקמן סק"ה ע"ש:

יבז קמ לדברי, דסובר כמסקנת המוס' [יומא י"ג ע"ב ד"ה לחדא] דגם לירושלמי מביא חופה ללא חלמנה, וכן מביא צד"ע לקמן סימן ס"ד סעיף ה' דכתב המסגר שם להדיא דאלמנה אין חופה קונה בה. וע"ש ב"ש סק"ו מביא חופה מאלמנה מן הנישואין שאין לה אלא מנה מהשני וממ"ש צד"ע [סק"ו], לכן נקט הב"ש האי לישנא. דהא חופה אינו קונה בחלמנה כו' ולא בח"מ כו'. עיין ב"ש סק"ו סימן של"ט ממגן אברהם [א] חולק ג"כ ח"מ. ועיין צד"ע כ"ל להח"מ [סק"ה] מהני חופה, ע"ש. ולכאורה נראה שה"ש חיל [בפירושו] קמא של מוס' דאין חופה ללא חלמנה, וכן מביא צד"ע לקמן סימן ס"ד סעיף ה' דכתב המסגר שם להדיא דאלמנה אין חופה קונה בה. וע"ש ב"ש סק"ו מביא חופה מאלמנה מן הנישואין כו'. כ"ל. ועיין לקמן סימן י"ג ב"ש סוף סק"א מה שכתב בשם הע"ז [סק"ד] ומה שכתבתי שם בצד"ע:

שי למורה

סימן נה סעיף א' בהג"ה. ויש אומרים דחופה אינו יחוד. י"ב, עיין ב"ש סק"ד מ"ש לחלוק על הח"מ. ועיין מגן אברהם [א] סימן של"ט [סק"א] וצד"ע זקי הגאון התקם צד"ע י"א ס' קפ"א:

גליון מהרש"א

שם בשו"ע. והבא על ארוסתו לשם נישואין. עיין מוס' יבמות נ"ט ע"א ד"ה הא לא

ביאור הגר"א

ו. והבא על ארוסתו לשם נישואין. דוקא, וכמ"ש בנוספתא ריש פ"ד דכמוצות [ה"ב] יפה כו' יבמה מכה אשה כו', שהצא על יבמתו בין בשוגג בין במזדמן בין צלוסם בין בנזוף אפילו ציאת אביה קנה, משא"כ באשה. וכן משמע ביבמות נ"ה א' אמר רמי בר חמא משכחת כו' דכוותה כו', ועיין רש"י שם [ד"ה ופרכינן כו' וד"ה קו(ו)ה ללא כו': ז. ויש אומרים דחופה כו'. ה' אלא כל כו'. מ"ש [בתבות] מ"ה א' ח"כ כנסה ראשון כו', ואם אימא כיון דלא נסתרה ללא נישואין הוא: ה. אלא כל כו'. מ"ש [בתבות] מ"ה א' לעולם היא כו' לרשום כו', ושאר מקומות:

פתחי תשובה

ב. החתן לבימו. עיין באר היטב [סק"ו]. ומה שהביא מקודם דעת הב"ש ואח"כ דעת הח"מ לא עשה כראוי, כי הב"ש הביא דברי הח"מ וחולק עליו כאן בסימן זה סק"ד ולקמן סימן ס"ד סק"ו, וכן המגן אברהם באור"ח סימן של"ט סק"א חולק על הח"מ בזה ע"ש [אך עיין בספר בית מאיר האריך לקיים דברי הח"מ, ומסיק [ש]להלכה הסומך על הח"מ לא הפסיד. [וכן מצאתי בספר תוספת שבת באור"ח סימן של"ט סק"ד הביא דבספר סולת למנחה [שכתב ספר תורת חטאת עם פירוש מנחת יעקב, לסימן קצ"ו סיף ב' ד"ה משום] שכתבשורה [שבות יעקב ח"א סי' ס"ו] האריך לקיים דברי הח"מ בזה ע"ש. גם הט"ז בסימן נ"ז סק"ד ובסימן ס"ד סק"א כתב כדעת הח"מ ממש, והוסיף עוד, דאפילו אם החתונה בבית אבי

ראש פינה - עקבי הבית

סק"ג. ולמה קונה אותה באיסור כו'. צאתה אלו דברים ממוסד, דהרי עכ"פ אינו רק איסור לרצון ולמה לא יקנה אותה. וראיתי בספר עצי ארויס [סק"ג] שהרבה להקשות ע"ז, שהרי קדושי נדה היא קדושי, ולא חילוק בין קדושי כסף או קדושי ציאה ואע"פ שהוא איסור דלוריתא, ומיהא מצי למיר שצד"ע כו' באיסור לא מהא נשואה, ע"ש. ושזו ראיתי שכבר קדמו בספר שער המלך על הרמב"ם צקונטרס מופת חמנים סעיף ט', ע"ש שכתב לדחוק דהר"ן לא כתב כן רק לענין מה דמירי שם שז"ה במציאתה וירושמה, ע"ז כתב דלוינו מן הדין שיהא חוטא נשכר, ע"ש. והוקה, ולכאורה דבר זה תלוי במ"ש אי אמרינן צד"ע ג"כ כל מילתא דלמרו רבנן לא מעביד אי עביד לא מהני, ומקדושי נדה אין ראייה, דבאמת הקשו בגמ' שם צמורה [ה' ע"ב] מקדושי מידי לאין, ומירי שם דגלי רחמנא לא יחלו ורע, ע"ש. אך צ"ע לפ"ז, דמקשה שם בגמ' [ו' ע"א] מאי נ"מ בין דצא לאצרי, למא צד"ע צ"ע על ארוסתו ציאת חמיו דלא מהני. וכעת אין הזמן גורם לעיין היטב, אך צריך לעורר המעיין. זה י"ל בפשטות, דבגמ' פריך מאי צינייהו לענין דלוריתא, וז"ע: סק"ד. עד שביבאה לבימו ויתייחד עמה כו'. והיינו שיהא דוקא, וכמו שכתבתי צד"ע לה"מ סק"ו. בחולה אצל הראשון כו'. לפי שהר"ן מביא ראיות מאלמנה מן הנישואין שאין לה אלא מנה מהשני וממ"ש צד"ע [סק"ו], לכן נקט הב"ש האי לישנא. דהא חופה אינו קונה בחלמנה כו' ולא בח"מ כו'. עיין ב"ש סק"ו סימן של"ט ממגן אברהם [א] חולק ג"כ ח"מ. ועיין צד"ע כ"ל להח"מ [סק"ה] מהני חופה, ע"ש. ולכאורה נראה שה"ש חיל [בפירושו] קמא של מוס' דאין חופה ללא חלמנה, וכן מביא צד"ע לקמן סימן ס"ד סעיף ה' דכתב המסגר שם להדיא דאלמנה אין חופה קונה בה. וע"ש ב"ש סק"ו מביא חופה מאלמנה מן הנישואין כו'. כ"ל. ועיין לקמן סימן י"ג ב"ש סוף סק"א מה שכתב בשם הע"ז [סק"ד] ומה שכתבתי שם בצד"ע:

אמרי ברוך

שם סק"ג. ולמה קונה אותה באיסור. י"ב, עיין בשער המלך קונטרס חופת חמנים סעיף ט': שם סק"ד. לכן אם באחה כו'. י"ב, וכן פוסק המגן אברהם [א] סימן של"ט סק"א:

יד אפרים

סימן נה ב"ש סק"ד. אלמנה מן הנישואין כו'. כ"ל:

קידושין דף ב

חלקת מחוקק

ז' שפורסין סודר על ראשם. הכ"י הניח דעה זו בסמין ס"א נסס ארמוס חיים (הלכות כתובות סי' ד') נסס העיטור (ח"ב שער השני ברכת המזבח ח"ב), וכלל (ארחות חיים בשם העיטור) ללא מילתא היא, מדגריסין נוסס ח"ב, *וליתרו בחופה, (ובירושלמי כתובות פ"ד ה"ו ועוד) על שמינס למופה, ש"מ מקוס מיוחד כעין כילה שישנים שניהם עם השושבינן היא חופה וכו', ע"ש:

הושלם
ע"פ
אבות
חיים
הופיעו

בית שמואל שעמ

אבן העזר נה הלכות קידושין

ז' ויש אומרים דחופת בתולה וכו'. עיין ב"ח סימן (ס') סי"א אות א"א, שם כתב, מנהג שלנו הוא ללא כל הדעות, היינו ציוס ו' צנוקר מכסין ראש הכלה צנוקר, ולעכ"ז צעם הקדושין וצרכת חתנת פורסין יריעה ע"ג כלונסאות ומעמידים לשם החתן וכלה ומצריים צרכת אירוסין וישואין, אבל עיקר החופה הוא מה שאובילים החתן והכלה יחד אחת החופה, לכן יש למנוע צאתה שעה לכתוס שם רביס. לפ"ז לריכיס לזוהר שאכילה זו תהיה לפני צעמ כיון דהיא

נראה
הוא דר"ד
לא נראה
א"ל
נראה

שעת
פ"ד
מדי
מדי

הר"ע
הכלה
סודר

ציונים ומקורות ז' א' ע"א מדפי הרי"ף. ת' בסמין ס"א.

ביאור הגר"א

ט. ויש אומרים שהחופה כו'. בירושלמי סוף סוטה פ"ט ה"ט"ן אלו הן חופות, קדיינס מנזריים וסארוני וזכ מלוין צהס, מני אבל עושה הוא אפיפדות ומולה כהן כל מין שירלה. וכו' נצנלי שם [מ"ט ע"ב] מנא חף כו' מני חופת כו'. אלא בירושלמי קרי לעטרות חתנים והורית המוחצות. מ"מ חד ענינא הוא, ועיין רש"י שם ד"ה וזכרית כו', ומוס' דגיטין ז' א' ד"ה עטרות כו'. והיא חופה שלנו, ועיין ב"י צמין ס"א כסס העיטור (ח"ב שער השני ברכת חתנים ח"ב) שסמר סכר'א זו, ומלמדיין (ירושלמי כתובות פ"ד ה"ו ועוד) על (שיכונס) [שתיכונס] לחופה, אלמנא כיסא למקוס מיוחד הוא, ובירושלמי דסוכה האב ומכניסה צבית שיש זה מידוס כגון קדיינס המנזריים כו', והמנהג הזה צנוולה, אבל באלמנא כיון שנסס לשם ישואין ויש שם מקוס מיוחד והאעת המטה, הרי הוא כבית שיש צו חופה, ע"ש. ועיין ר"ש פ"ב דסוכה סי' ח' וז"ע מה היא החופה כו'. ועיין מרדכי פ"ק דכתובות (סי' קל"ב), והגהות אשר"י שם סי' (ר"ג) [י"ב] ד"ה משוס [ודימנין] כו'. ועיין מוס' פ"ק דיומא ר"ע ע"ב ד"ה לחדא. *אלא העיקר שענין החופה שקונה הוא לילאח מניס אציה והולכת עם החתן לצימו לשם ישואין, שמהלס שהיא צרשוס ענלה, וכלעת הרי"ן [המבוא בציונים שבהג"ה לעיל], וא"ל שחתיחד עמו כמו

סוכית הרי"ן צריס כחונות [שם] ממ"ש שם [י"א ע"ב] מ"ר כנסה כו'. וכו' צמתי' [שם] מ"ח א' ז' לעולס היא צרשוס [וכו'], והיא החופה, דנמנ' אפיפא סמר האב כו', פליגי, אמר רב ממקיהה לכל, מכלל צריסא היא חופה ממש, וכן פירש"י שם צמתי' [ע"ב ד"ה לרשות בעל]. ועיין רש"י שם צמתי' ד"ה סממנא כו', אבל ל"ג, מדללנינו (צנהדי' [בהר"ן] מסיפיה, וכן אמר דר"א לירושטה כו', משמע דקרי אכולהו, אבל נראה כיון שלח הביאה לצימו מקוס עיקר קציעתו לחופה אין זה חופה, ח"ש צריסא ובקופל מר דנך. אבל מ"מ משמע דוקא צנך, אבל כל שקונה חופה אפילו צמתי' סג, אלא דעיקר החופה הוא לצימו לשם ישואין כנ"ל. אבל מ"מ שעימ החופה הוא צמדיינס כו' כמין כיפה כנ"ל בירושלמי, חסו ג"כ חופה שלנו, לפי שאלניו חף לאחר ישואין דריס צבית אציה, לפיכך מוילייה האב מרשומה לחזר צימ הכנסת שם קובעין חופה צמדייני, ושם הוא עיקר החופה וקונה אותה לכל, והתלך צימ הכנסת הוא מקוס הקינה, ללא גרע מתלך דציה, והוא חופה ממש, אבל אין הכיפה מעצת, אלא כיון שנהגו לעשות כיפה כנ"ל, עיקר דעתם לשם ישואין חמת הכיפה, אבל אין הכיפה רשות לעולם שחקנה אלא התלך: ויש אומרים דחופת כו'. עיין מוס' [יומא] י"ג ז' ד"ה ולמדל כו' [הראשון]:

פתחי תשובה

באותו חדר ולא היו יחוד הראוי לביאה, אעפ"כ היו חופה גמורה וקונה בבתולה קנין גמור למהוי כנשואה בכל דברים, וצריך ליחד להחתן אותו חדר, והוי כהכניסה לביתו. ואם כנס את הבתולה בערב שבת והכניס אותה לחדר מבעוד יום, אף שהיא עדיין לא טבלה ובני אדם נכנסין ויוצאין באותו חדר, דבלא"ה אסורה להתיחד עמו קודם ביאה ראשונה, קונה אותה בזה שהביאה לחדר מיוחד לו, ואח"כ כשטובלת מותר לו לבוא עליה ביאה ראשונה בשבת, וליכא איסור משום קונה קנין בשבת משום שכבר קנה אותה מבעוד יום. אבל באלמנא אין קונה חופה רק יחוד הראוי לביאה, היינו שתהיה טהורה ויכנסו אותה אחר הקדושין לחדר מיוחד שלא יהיו שם בני אדם, וזה הוי יחוד הראוי לביאה באלמנה ג"כ קנין גמור למהוי כנשואה. ואם כנס אותה בערב שבת והיתה טהורה, והכניסה לחדר מבעוד יום ונתיחד עמה ולא היו שם בני אדם, קונה אותה קנין גמור ומותר אח"כ לבוא עליה בשבת, אבל אם לא היתה טהורה מבעוד יום, או שלא נתיחד עמה בחדר מיוחד מבעוד יום, אסור לבוא עליה בשבת [לאו דוקא, דאפילו להתיחד אסור, עיין לקמן סימן ס"ד סעיף ה'], ולכן יש לזוהר מאוד כעושין חופה בערב שבת שיעשו מבעוד יום גדול, עכ"ל. ועיין בשער המלך פ"י מהלכות אישות בקונטרס חופת חתנים סעיף ט' שהאר"ש שם בענין עיקר ממות החופה שהביא כל הדעות מראשונים ז"ל בזה ופליפל בדבריהם, ומסיק וז"ל, ולענין הלכה נראה שיש לחוש לדעת הרמב"ם ואיכא מ"ד שכתב הרי"ן בריש כתובות [א' ע"א מדפי הרי"ף] דחופה אינו אלא יחוד, ונ"מ לבתולה הנישאת בערב שבת שצריך להתיחד עמה יחוד הראוי לביאה בערב שבת, דאל"כ כשיבוא עליה בשבת נמצא כקונה קנין בשבת. ועם שלא ראייה נודרין בזה מ"מ ראוי והגון לנהוג כן, עכ"ל ע"ש. ועיין בבבבאר רבינו הגר"א ז"ל סק"ט מ"ש, ועיין מה שכתבתי לקמן סימן ס"ד סק"ט בזה עוד מענין זה:

ראש פינה - עקבי הבית

סק"ה. שלא יכנסו לשם שום אדם כו'. גם כספר מגן אברהם צו"ע א"ח סימן של"ט [סק"א] כתב כן ע"ש. ועיין מה שכתבתי בציואר לנ"מ כלן [סק"ו] צסס קונטרס אחרון [להמקנה] הסוכים מ"ש הכ"ס שיכולים להיות עם קלת בני אדם רק כביאה מקוס קונס, ומ"מ הוי יחוד הראוי לביאה, שאם ירלה לעצול יכול לומר שילבו להס:

גליון מהרש"א

ורש"י לדין זה ודבא, אכתי יוקשה נימא לן ק"ו שמהיה אמה עעריה יולאת צמטריה האב לביאה ישואין אחר שהיא כבר ארוסה, צדוה אין למיפיק ק"ו כנ"ל, דהא אשתמי גופא. וצמטריה פ"י ממוסרי ציהא דין ט"ו ככז צדעולס עמנו אל כנס יולאי, והוא חתמה, ע"ש צמטריה לנך. וי"ל דזוכינס דינו משוס דקונר כמוס' צימות כנ"ל, ומתוך הקושיל מתקדשין כמו צמנו מוס' צימות שם, דה"מ לנד ציהא ישואין עושה, וקשיליה ג"כ אל סוף ציהא קונה, כיון דישואין עושה הרי כבר כנס, וז"ל דגם כנס יולאי. אך לדעתי עעריה ויהיה צמטריה. וקשיליה וכן ריש ליקס ק"ו קאמר, וז"ל כשניו תלמוד דין קדושין ט"ו ע"כ סימנס אשתמי גופא, הו לא אשתמי גופא. מעמה ח' יסבור מוס'

דעולה חצי שניו גוף, וכן יש ללקק שרש"י סודר כן, שעל כן צקדושין ז' ע"א צ"מ לסיק גדול דקני צבולה, פירס רש"י וד"ה ינשו אס מומר לקנות, משוס דקשיליה ליה קושית מוס' צימות שם. והמוס' י"ל מילאו צוה, משוס ללשוך לן קני משמע כסכר קנה והי"מ מה שיהיה אח"כ. גם מוס' צמטריה קדושין שם וד"ה כז דהציעול צמנר ציהא, וא"כ ע"כ אנו מוהר, דהא סוף ציהא יהיה צדעולה. ובירושלמי קדושין [פ"א] ה"ב צע' ריש ליקס ויהיה אמה עעריה יולאת ישואין מק"ו, ודתי ממתימין דקמני ימירי עליו אמה עעריה שמה צמטריה. וקשיליה וכן ריש ליקס ק"ו קאמר, וז"ל כשניו תלמוד דין קדושין ט"ו ע"כ סימנס אשתמי גופא, הו לא אשתמי גופא. מעמה ח' יסבור מוס'

בב"ש [סק"ו] מזה:

רק שהאס מיעמל לשאר, אבל שהיא מעמל לו לא מצינו, וצמטריה פ"ב מכלל [ה"ו] כתב להדיא דנשים כיון דאין מחהרות על טעומהא אין מצוות ליעמל לקדושין, והכא"כ שם הקשה עליו מן צימתי' דהכא דמשמע דשואה מלווה ליעמל לו, ומיך שם כלסס משנה דקונר הרמב"ם דמ"ש צמתי' וכן היא אינה מעמלמ לו, מיירי צנרל

חירושי הגרע"א

[ב ב"ש סק"י. ברלג, צ"ב, עיין קרנן נמנל פ"ח דיומא סי' כ"ד [אח"כ]:

לשם עין וס ששישי. סק"ה. באי אסורה הוי ילמי נמקס יאדוע נקן משמע דשואה חייבת לעמל אה עעמה לנעל, או עכ"פ מנד מלה. וצמלמ צמורה לא מצינו דמ"ש מפרס כרטי' צב"ש סק"י. ב"ש סק"י. רחייב אדם לטוהר את עצמו ברלג.

גליון מהרש"א

ח"מ סק"ו. ומה שכתבו עליו הראב"ד, וצמטריה די אליהו סי' ס"מ כתב לישן דמ"ש מפרס כרטי' צב"ש סק"י. ב"ש סק"י. רחייב אדם לטוהר את עצמו ברלג.

נמשעת די אליהו סי' ס"מ השיג וכז דוקא בומן המקדש, אבל בומן כל, וז"ל כשניו תלמוד דין קדושין ט"ו ע"כ סימנס אשתמי גופא, הו לא אשתמי גופא. מעמה ח' יסבור מוס'

תשצב

דברים כד כי תצא

אונקלוס

יִבְרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מְשַׁלַּח יָדְךָ עַל-
הָאָרֶץ אֲשֶׁר-אַתָּה בָּא-שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: ׀
כִּי תֵתֵדֵר גֵּדֶר לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תֵאָחֵר
לְשַׁלְּמוֹ כִּי-דָרַשׁ יִדְרְשֵׁנוּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵעַמְּךָ
וְהָיָה בְּךָ חֵטָא: כג וְכִי תִחְדָּל לְגֵדֵר לֹא-
יְהִי בְּךָ חֵטָא: כד מוֹצֵא שְׁפַתְךָ תִּשְׁמֹר
וְעֲשִׂיתָ כַּאֲשֶׁר נִדְרַת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ נִדְבָה
אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בְּפִיךָ: ׀ חמישי כה כִּי תִבֵּא
בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְאִכְלַת עֲנָבִים כִּנְפֶשֶׁךָ שְׁבַעךָ
וְאֵל-כִּלְיֶיךָ לֹא תִתֵּן: ׀ כו כִּי תִבֵּא בְּקִמַּת
רֵעֶךָ וְקִטְפַת מְלִילַת בֵּידֶךָ וְחִרְמַשׁ לֹא
תִנְיֵף עַל קִמַּת רֵעֶךָ: ׀ כז א כִּי-יִקַּח אִישׁ
אִשָּׁה וּבַעֲלָה וְהָיָה אִם-לֹא תִמְצָא-חֵן

בְּדִיל דִּי יְבָרְכֶנָּךְ יי אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל
אוֹשְׁטוֹת יָדְךָ עַל אֶרְעָא דִּי אַתָּ
עָלַל לְתַמְנָן לְמִירְתָּהּ: כב אַרְי תֵּדֵר
גֵּדֶר קָדָם יי אֱלֹהֶיךָ לֹא תֵאָחֵר
לְשַׁלְּמוֹתָהּ אַרְי מִתְבַּע יִתְבַּעֲנָה יי
אֱלֹהֶיךָ מִנְּךָ וַיְהִי בְּךָ חוֹבָא:
כג וְאַרְי תִּתְמַנַּע מִלְמַדְרָא לֹא יְהִי
בְּךָ חוֹבָא: כד אֶפְקוֹת סְפוּתָךְ תִּטְרַר
וְתַעֲבֹד כְּמָא דִּי גִדְרַתָּא קָדָם יי
אֱלֹהֶיךָ גִּדְרַתָּא דִּי מְלַלְתָּא בְּפִמְךָ:
כה אַרְי תִּתְגַּר בְּכֶרֶם דְּחִבְרָךְ
וְתִיכַל עֲנָבִין כִּנְפֶשֶׁךָ שְׁבַעךָ
וְלִמְנָךְ לֹא תִתֵּן: כו אַרְי תִּתְגַּר
בְּקִמַּתָּא דְּחִבְרָךְ וְתִקְטֵף מְלִילִין
(כ"א דְּמִלִּין) בֵּידֶךָ וּמְגַלָּא לֹא
תִרִים עַל קִמַּתָּא דְּחִבְרָךְ: א אַרְי
יִסַּב גְּבַר אַתְתָּא וְיִבְעֵלְנָה וַיְהִי אִם
לֹא תִשְׁפַח רַחֲמִין בְּעֵינֵיהּ אַרְי
אֲשַׁפַּח בַּה עֵבֶרְת פְּתָגָם וְיִכְתַּב
לָהּ גֵּט פְּטוּרִין וַיִּתֵּן בֵּידָהּ
וְיִפְטָרְנָה מִבֵּיתָהּ: ב וְתִפְק מִבֵּיתָהּ
וְתִהְיֶה לְגִבְרָא אַחֲרָן:

בְּעֵינָיו כִּי-מָצָא בָּה עֲרוֹת דְּבַר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר פְּרִיִתָּת וְנָתַן
בְּיָדָהּ וְשַׁלַּחָהּ מִבֵּיתוֹ: ב וַיִּצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהִלְכָה וְהִיְתָה לְאִישׁ-אַחֵר:

רש"י

לאחריך, לאו הבא מכלל עשה עשה, לעצור עליו צנני
לאחריך ועשה (בגא מניעא ע:): (כז) לֹא תֵאָחֵר לְשַׁלְּמוֹ. שלשה
רגלים, ולמדוהו רבותינו מן המקראי (ראש השנה ד:):
(כד) מוֹצֵא שְׁפַתְךָ תִּשְׁמֹר. ליתן עשה על לא תעשה
(ראש השנה ו. ספרי נספ:): (כה) כִּי תִבֵּא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ. צפועל
הכחוש מדברי (בגא מניעא ע:): כִּנְפֶשֶׁךָ. כמה שתרנה:
שבעך. ולא אכלה גסה (ס:): ואל כליך לֹא תִתֵּן.

שפתי חכמים הקצר

שהוא אזהרה ללוה שלא יתן ריבית ללוה, ופירוש 'לא תשיך לאחריך',
לא תגרום לאחריך שיהיה נושך (ראים, גוי"א). כב. דאין לומר שהוא עשה
שיתן ריבית לגוי כדי שישוך הגוי, דזה לא יתכן, וכי בא הכתוב לצוות
עליו ליתן ריבית לנכרי. וגם לא יתכן שבא להתיר ליתן לגוי ריבית, כי
מנין לנו לאסור. אלא ודאי שהוא ללמד שלאחריך לא תשיך (גמרא ורש"י
שם): כג. השני לאוין הם 'לא תשיך לאחריך' (פסוק ט), ו'לאחריך לא
תשיך', [אבל לאו ד'ולפני עור לא תתן מכשול' (ויקרא יט יד) לא קאמר,
דלא איירי אלא באיסורין המיוחדין לריבית] (גוי"א). ויש מפרשים דהשני
לאוין הם 'לא תשיך לאחריך', 'ולפני עור' (ראים עיי"ש): כד. דלעיל (טו
טו) כתיב 'שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך וגו' בחג המצות ובחג
השבועות ובחג הסוכות ולא יראה את פני ה' ריקם', ולמה לו לפרטם,
הרי כבר פרט הכתוב באותו ענין את כל שלשת הרגלים, וכשאמר 'שלוש
פעמים בשנה' ודאי קאי על שלשה אלו. אלא שהוא בא לענין אחר ליתן
שלשה רגלים לנדר, ויהיה משמעו, היו נראין לפניו לשלם נדריכם, ולא
תבואו ריקם (מנח"י עפ"י רא"ם). כה. רצונו לתרץ, הא כתיב לעיל (פסוק
כב) 'לא תאחר לשלמו', שמע מינה שצריך לקיימו (מנח"י). כו. וכמו
שכתב רש"י אחר זה 'ואל כליך לא תתן' בזמן שאתה נותן לכליו של
בעל הבית, דהיינו פועל בבציר, לאפוקי פועל בעדור או בקשקוש
(ראים). כז. לכנסות שרשים המגולים (רש"י ב"מ פט:). ויש מפרשים
ללקט עשבים הרעים מן הטובים (מנח"י, ראה ערוך ערך קשקש).
כה. כדכתיב 'וחרמש לא תניף', בשעה שאתה מניף חרמש על קמת בעל
הבית (ראים). א. דהכי משמע ליה, 'אם לא תמצא חן בעיניו, מפני
שמצא בה ערות דבר', מכלל שכשמצא בה ערות דבר, מצוה שלא תמצא
חן בעיניו להחזיקה, אלא שיגרשנה (ראים). ב. פירושו, דומה לו. דאם

אונקלוס

דברים כד כי תצא תשג

ג וַיִּשְׁנֶאֱהָ גְבֵרָא בְּתֵרָא וַיִּכְתֹּב לָהּ גֵט פְּטוּרִין וַיִּתֵּן בִּידָהּ וַיִּפְטְרֶנָּה מִבֵּיתָהּ אוֹ אֲרִי יָמוֹת גְּבֵרָא בְּתֵרָא דְנִסְבָּה לָהּ לְאַנְתּוֹ: וְלִית לָהּ רִשׁוֹ לְבַעֲלָהּ קְדָמָא דִּי פְטָרָה לְמַתָּב לְמַסְבָּה לְמַהוּי לָהּ לְאַנְתּוֹ בְּתֵר דִּי אֶסְתָּאֲבַת אֲרִי מְרַחֲקָא הִיא קָדָם יְיָ וְלֹא תִחַיֵּב יֵת אֲרַעָא דִּי אֱלֹהֵךְ יְהִי לָךְ אַחְסָנָא: ה אֲרִי יִסֵּב גְּבֵר אֶתְתָּא חֲדָתָא לֹא יִפְקֵ בְּחִילָא וְלֹא יַעֲבֹר עֲלוּהִי לְכָל פְּתָגָם פְּנֵי יְהִי לְבֵיתָהּ שְׂתָא חֲדָא וַיְחַדִּי יֵת אֶתְתָּהּ דִּי נִסְבָּ: ו לֹא יִסֵּב מִשְׁכּוֹנָא רַחֲמָא וְרַכְבָּא אֲרִי בְּהוֹן מִתְעַבֵּד מִזוּן לְכָל נֶפֶשׁ: ז אֲרִי יִשְׁתַּכַּח גְּבֵר גִּנְבַּ נֶפֶשָׁא מֵאַחֲוֵי מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְגַּר בֵּיהּ וַיִּזְבְּנָהּ וַיִּתְקַטֵּל גִּנְבָא הֵהוּא וַתְּפִלֵי עַבְד דְּבִישׁ מִבְּיַנְיָ: ו

ג וַיִּשְׁנֶאֱהָ הָאִישׁ הָאֲחֵרוֹן וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתָת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשַׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ אוֹ כִּי יָמוֹת הָאִישׁ הָאֲחֵרוֹן אֲשֶׁר־לָקַחָהּ לֹא לְאִשָּׁה: ד לֹא־יִוָּכַר בַּעֲלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר־שַׁלְּחָהּ לְשׁוּב לְקַחְתָּהּ לְהִיּוֹת לֹא לְאִשָּׁה אַחֲרֵי אֲשֶׁר הִפְטָמָהּ כִּי־תוֹעֵבָה הוּא לִפְנֵי יְהוָה וְלֹא תִחַטֵּיא אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה: ה שִׂי הַ כִּי־יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה לֹא יֵצֵא בַּצֵּבָא וְלֹא־יַעֲבֹר עָלָיו לְכַל־דָּבָר נָקִי יְהִי לְבֵיתוֹ שְׁנָה אַחַת וְשִׁמַּח אֶת־אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר־לָקַח: ו לֹא־יַחְבֹּל רַחִים וְרַכֵּב כִּי־נֶפֶשׁ הוּא חֵבֶל: ז כִּי־יִמְצָא אִישׁ גִּנְבַּ נֶפֶשׁ מֵאַחֲוֵי מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְעַמְרֵבוּ וּמָכְרוּ וּמֵת הַגִּנְבַּ הַהוּא וּבַעֲרַת הָרַע מִקֶּרְבְּךָ: ח

רש"י

רשעה מתוך ציתו וזה הכניסה (גיטין 5: ספרי רמב"ם):
 (א) וישנאה האיש האחרון. הכתוב מנשנו שסופו לשנאותה, ואם לאו קוצרתו, שנאמר או כי ימות (גיטין 5: ספרי ער): (ד) אחרי אשר הוטמאה. לרבות סוטה שנסתרה (וינמות יא: ספרי ער): (ה) אשה חדשה. שהיא חדשה לוי' ואפילו היא אלמנה, פרט למחזיר גרושתו (סוטה מז. ספרי רע"ג): ולא יעבור עליו. דבר הנצא: לכל דבר. שהוא נורח הנצא, לא לספק מים ומזון ולא לתקן דרכים. אבל החוזרים מעורכי המלחמה על פי כהן, כגון צנה צית ולא חנכו או ארש אשה ולא לקחה, מספיקין מים ומזון ומתקנין את הדרכים (סוטה): יהיה לביתו. אף

צשזיל ציתו, אם צנה צית ומנכו ואם נטע כרם ומללו אינו זו מציתו צשזיל לרבי המלחמה (סוטה): לביתו. זה ציתו: יהיה. לרבות את כרמו (סוטה): ושמוח. ישמח את אשתו, ומרגמו ויחדי ית אשתה. והמתרגם 'ויחדי עם אמתיה' טועה הוא, שאין זה תרגום של 'ושמח' אלא של 'ושמחתי': (1) לא יחבול. אם צא למשכנו על מוצו צנית דין, לא ימשכנו דברים שעושים צהן אוכל נפש (בבא מציעא קטו. ספרי ער): רחיים. היא המלחמה: ורכב. היא העליונה: (1) כי ימצא. צעדים והמראה (ספרי רע"ג), וכן כל ימצא שבתורה (סוטה קמח): והתעמר בו. אינו חייב עד שיסתמש בו"ב (סנהדרין פה: ספרי רע"ג):

שפתי חכמים הקצור

לא כן 'אחרי' למה לי (רא"ם). ג. דאם לא כן, 'אם שנאה האיש האחרון' מיבעי ליה (גו"א). ד. אין לפרש שהכתוב מסיים דבריו וכוונתו 'אחרי אשר נישאה לאחרי', דלא מסתבר שיקרא הכתוב לנישואיה אחר שהתגרשה 'הוטמאה', היתיר גמור הם, אלא שבא לרבות סוטה וכו' (תוספות יבמות יא: ד"ה לרבות). וכאילו אמר, 'לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה', ו'אחרי אשר הוטמאה' פירושו, וכן הסוטה אחר שנטמאה, לא תוכל להיות לו לאשה, שאסורה לבעל ולבעל (רא"ם). ה. ולכן לא כתוב בקרא 'כי יקח איש בתולה' (גו"א). ו. כן דרשו מדכתיב 'ולא יעבור עליו', 'עליו' לא יעבור כל דבר השייך לצבא, אבל על אחרים עובר (רא"ם). ז. 'יהיה רבויא הוא, הוסיף לך הכתוב והיה אחרת שתהיה כוון [שדינו כך להיות נקי לביתו], והיינו להשוות

הבונה בית וחנכו והנוטע כרם וחללו ולא עלתה שנה לחינוך וחילולו, לכונס אשה ולא עלתה שנה לחופתו (רא"ם עפ"י רש"י סוטה מג.). ח. 'השי"ן בחיר"ק, שהוא מורה על פועל יוצא לאחר [ישמח אותה], והוא אשר תרגם 'ית אמתיה' (עפ"י בא"ר). ט. 'השי"ן בקמץ, אשר הוראתו על פועל עומד, דהיינו שהוא עצמו ישמח עם אשתו, ועליו יבוא התרגום 'עם אמתיה' (עפ"י בא"ר). י. דב"ל לשון 'חבלה' שלא בשעת הלואה משמע, שבשעת הלואה אין זה נקרא חובל, כיון שמרצונו נותנו לו הלוה, והוא ליה כאילו מכרו לו (קצ"מ). יא. אב"ל אם נמצא בידו בלא עדים והתראה שגנבו, יכול לומר כי הוא מכר את עצמו (מנח"י). יב. שפירוש 'והתעמר בו' השתמש בו, כדלעיל (כא דה' לא תתעמר בה' (אמ"ש).

ערוך הלכות קדושין סימן נ"ה השלחן צ"א 181

נינהו אבל מכל הפוסקים לא שמענו זה ובדברי הרמב"ם שהבאנו שכתב ויחוד זה הוא הנקרא כניסה לחופה והוא הנקרא נשואין בכ"מ עכ"ל הרי להדיא דחרא מילתא היא וכן במשנה דער שתכנס לרשות הבעל לנשואין בע"כ דוהו חופה דהא לענין תרומה הוא וכן פירש"י שם כלומר שתכנס לחופה לשם נשואין עכ"ל ויש גורסים שם באמת עד שתכנס לחופה (ומס' אמנם מצינו בגמ' וס' מ"ט) בברייתא דתניא הבא על א"א כיון שנכנסה לרשות הבעל לנשואין ה"ו בחנק ודייק שם אע"פ שלא נכנסה לחופה עדיין ע"ש הרי דתרי מילי נינהו וצ"ל דשם נשואין הוא שם הכולל ומשך מן קודם החופה עד אחר החופה וראשית הנשואין אין זה חופה עדיין וסוף הנשואין היא החופה: **וד' ונלע"ד דכל הפוסקים לא פליגי כלל דהנה באמת חופה לא כתיבא בתורה ורק נשואין כתיב ברכתיב ומי אשר ארש אשה ולא לקחה וזהו קיחה לנשואין ומעיקר דין התורה כשבא עליה לשם נשואין שתהא כאשהו גמירה הרי היא נשיאה כמ"ש הרמב"ם אמנם אין דרך בני ישראל לעשות הביאה בפירסום וכשיעשה כן הרי נצריך עדים על היחוד לביאה ואף אם אפשר שא"צ עדים לזה כמ"ש בסעי' ה' מ"מ יהיה העניין בפירסום שהרי צריכין לברכס מקודם הנשואין וכמ"ד לה בשבע ברכות ולכן קבעו רז"ל שהחופה תהיה תחת הנשואין ומעולם היה כן גם בזמן הנביאים כדכתיב בחתן יוצא מחיפתו ונאמר וכלה מחיפתה ובוודאי שכן הגהגו משה רבינו את ישראל:**

מן ופירוש חופה הוא מלשון חופף עליו כל היום והוא לשון כיסוי והבדל מאחרים וכאגדה אמרו חז"ל ונ"כ ע"ה עתיד הקב"ה לעשות זו חופית לכל צדיק וצדיק כלומר חיפויים של כבוד להבדילם מאחרים כמ"ש"כ כי על כל כבוד חופה ונקבע הדבר הזה לעשות חופה כבוד ולברך עליהם שבע ברכות ובוה היא נשואה גמירה והביאה לא תעכב והכל יודעים בלה למה נכנסה לחופה אך א"צ עידי יחוד ועשרה אנשים לברכות נשואין ושהיכף יבעול ומכוער הרבר וכל מין חופה שנהגו לעשות והו קניין הנשואים כיון שכוונתם לנשואין ומובדלים מאחרים שעומדים שניהם במקום אחד לשם נשואין כגון שהוא מכניסה לביתו ומתייחד עמה כמ"ש הרמב"ם ויראה לי דגם כוונת הרמב"ם אינו ליחוד גמור שיהיו שניהם לבדם בחדר אחד אלא שיהייהו להיות ביהד כאיש ואשתו ועומדים זה אצל

וגמרו אחר הקדושין והברכות וגם דיעות אלו אין בוונתם אלא שזוהו התחלה וכדר הנשואין ונ"ל וע' מהדטי ע"ס וכתמ"ס סק"ט ודו"קו:

יא עוד כתב דהמנהג עכשיו פשיט לקרות חופה מקום שמכניסין יריעה פרוסה ע"ג כלונסות ומכניסין תחתיה החתן והכלה ברבים ומקדש שם ומברכין שם ברכת אירוסין ונשואין ואח"כ מוליכין אותם לביתם ואוכלין ביחד במקום צנוע וזהו החופה הנהגה עכשיו עכ"ל ולפ"ז עיקר גמור החופה הוא מה שאוכלין יחד במקום צנוע דוהו כיחוד ולכן יש למנוע מלילך שם רבים ונ"ה) ואף גם אחד לא יכנס לשם דאל"כ אין זה יחוד הראוי לביאה ולכן יש למנוע שלא יכנס שם שום אדם כרי שיהיה יחוד גמור ונ"ה סק"ס ורפ"ז בזמנינו דאין מנהג זה שיאכרו החתן והכלה בחדר אחד שלא יכנס אדם שם ואדרבא בשם כל השישבינים והשישבינות ובני החתונה א"כ צריך לדעת מה היא החופה עכשיו שנעשית נשואה:

יב ומצאתי לאחד מהראשונים שכתב בנה וז"ל נ"ל שחדברים כך הם האב מוסר בתו תחלה לחתנו להיות לו לאשה עם אחות מריעיו וזהו הנקרא נשואין ואחר שהיתה עומדת יום או יומים להכין צרכי סעודה ומלבישין היה מעחר בית אחת לשמות שם עם שושביניו ואוהביו ולעשית סעודה כדי לבעול בלידה והיו מכניסין שם הכלה ואותי בית המתוקן לכך הוא הנקרא חופה והוא מה שאמרו בירושלמי לא סוף דבר לחופה אלא לבית שיש שם חופה כלומר שאע"פ שעדיין לא הושיבו באפדיון אלא בבית שיש שם אפריון מיד אוכלת בתרומה ועל כן אני אומר שהחופה שלנו היא הכנסת הכלה שאנו מכניסים לבית שיש בו סדינים המצויירים וחנה משעת נשואין דהיינו משעת מסירת האב לבעל הוא יורשה אבל אינו מטמא לה ואינו סיפר נדריה עד שתכנס לחופה ומשתכנס לחופה הרי היא כאשתו לכל דבר אלא שאסור לבה עליה עד שיברך זו ברכות וכן אם בא עלוה אחר נשואין בלא חופה לא קנאה לדברים הללו דכל שלא ע"י חופה כוננת חשיבה וכו' עכ"ל (הוכח בשע"מ נקול' ס"ח):

יג מדברים אלו מתבאר הנשואין וחופה תרי מילי נינהו וכן יש לדקדק מלשון המשנה דהגן (ס' מ"ח) לעולם היא כרשות האב עד שתכנס לרשות הבעל לנשואין ועוד תנן (ס' ל"ז) אין האשה אוכלת בחדומה עד שתכנס לחופה ומדשינה בלשון ש"ס דתרי מילי

חידושי הלכות כתובות פרק ראשון בתולה נשאת ואגדות מהרש"א א

(דף ב ע"א - ב ע"ב)

פרק בתולה נשאת

דף ב ע"ב בפרש"י בד"ה מת הוא דאינו גט משום דאין גט אחר... מיתה כו' ניתני חלה וכ"ש מת שאין אונס גדול כו' עכ"ל. וכה"ג כתב העברי עבדו על דקדק על דבריהם מאי קאמר לימני חלה וכ"ש מת דהא צמת צכה"ג כגמלי דלם לא צמתי כו' נלאו חזי אינו גט משום דלחין גט לאחר מיתה ד"ל דאיכא לקיומי במעשיו דלחין זה גט לאחר מיתה דהא למפרע מעשיו מגורשת ואפ"ה אינו גט משום דיש אונס צניעות צמת מכל שכן צמלה וצוה יתיישב נמי מה שכתבו המוספות צוה להשתחא אכתי לא אסיק אדעתיה למימר ניתחא ליה דלא מפול קמי יבס ומה צדק דאי נמי אסיק אדעתיה למימר הכי ולא הוה מת מכ"ש דחלה הא מ"מ אינו גט משום דלחין גט לאחר מיתה ד"ל במעשיו איכא נפקותא דאי הוה אסיק אדעתיה למימר לא ניתחא ליה דמפול קמי יבס לא הוה מת מכ"ש דחלה והוה גט ואע"ג דצהדיחא חנא כפיסא גבי מעשיו דהוי גט לא נחית השתחא למימדק מידי מסיפא ודו"ק היטב פ' תוב' בד"ה פ"ב כד"ה חלה כו' ד"ה דארוסתו אגידה ביה שפי מיבמתו כו' עכ"ל. ואין לדקדק דהא לדבריהם נמי איח לן למימר הך סברא דלרוסמו אגידה ביה טפי דאל"כ מאי קמיבעיא ליה הכא בצרוסמו תפשוט ליה מההוא דיבס דדוקא עמד דין אכל לא עמד לא פ' ד"ל דלפוס דקמבעיא ליה הכא ה"ג דהכי קמבעיא ליה אי איכא לפלוגי בין עמד דין וזין לא עמד דין דדוקא נקט התם עמד דין ואי ליכא לפלוגי ולא דוקא נקט התם עמד דין ל' ואין לדקדק נמי לדברי התוס' רב אשי אמאי לא מוקי לה באונס דחלה הוא ולאחר שהגיע זמן דהא כיון דע"כ לא נישאו אידי קתני ניתחא ליה לאוקומה בפשיטות צלא חלה כלל דחלה נמי דמידי ליתן לה משום דלא חולה היה בהגעת זמן הוא וק"ל: בד"ה ודלמא כו' ואתא אשמועינן תרווייהו דיש אונס ואין גט כו' עכ"ל. מ' משום דלפי סברתו דהשתחא גט זה פסול מתרי טעמי דהיינו משום דיש אונס משום דלחין גט לאחר מיתה ויזין דהתנא ודאי דינא אחי לאשמועינן ואין זה מניייהו נמי לא שמעינן מיניה דבכל חד וחד מניייהו איכא למימר דלא מטעם זה פסול אלא מאידך טעמא ולא ה"ל למיחתי הך צבא כלל דאית ביה חרי פסולי ולא שמעינן מיניה מלחיה טעם הוא פסול וקאמרי דשפיר שמעינן מיניה מהייהו דלוי יש אונס גרידא אחת כו' ומיהו למאי דמסיק לאפוקי מרבותיהו ודאי לא שמעינן הך דיש אונס כלל אלא הך דלחין גט לאחר מיתה גרידא ודו"ק: בד"ה דלמא דלמא דלמא כו' הא אמרינן אם נשאת הו"ד כשר ומשום דאין גט כו' עכ"ל. ומיהו אכתי קשה דלמאי קאמר רבי יוסף זמנו של שטר מוכיח עליו דלא לחנם נכתב זמנו כו' כפרש"י מ' הא איכא למימר דנכתב זמנו כדי שיהא גט כשר לכתחלה ויש ליישב ע' דה"ק (ב) דלא לחנם נכתב זמנו צכה"ג דלם לא צמתי כו' דהוי כגי כשכתב צו שטוב או שנה או חודש לכשר אף לכתחלה ודו"ק: בד"ה דלמא מת כו' וי"ל דבאונס ד"ה שביה כ"ל דא אסיק כו' עכ"ל. לא הוה אינטריכו למימר השתחא דאלו ארי לא הוה שכיח כלל מ' אלא הוה כמו חלה ולא כמת בעלמא דאיכא למימר צוה דמסיק אדעתיה דלא ניתחא ל' אלא לקמן שפסקן כלישנא קמא דרבא דחלה נמי לא הוה אונס אע"ג דלא שכיח הוא ע"כ אית לן

דף ב ע"א תוס' בד"ה בתולה הא דלא קתני כו' משום דא"כ ה"ל פמייתני העבד העברי שאינו דבוק כו' עכ"ל. ר"ל דבוק עבד של עברי אלא אינו דבוק דהיינו עבד שהוא עברי א' ואילו הוה כתיב העבד עברי הוה משמעו דבוק ב' והיה הולך להסוף עוד ה' העברי לשמעו אינו דבוק ואין דרך כו' וק"ל: בד"ה נשאת הא כו' דאי תני הכי ה"א אפי' בעיב כדמשני גבי הא דפרוך וליתני האיש קונה כו' עכ"ל. והא דקתני האיש מקדש ע"ש בתוס' ג' וכמ"ס מהרש"ל: בד"ה שאם היה לו כו' וי"ל דלא בייתי אביי ראייה ד"ר"א א"א שהוא בקי כו' עכ"ל. ר"ל הא דנאמן לאוסרה ולא נימא שהוא משקר כמזיד לא נחייב ליה אפי' אלא משום שמה הוא טועה וסבר שמהלך פתח פתוח ואינו כן והוא מיימי ראייה שפיר שהוא בקי ואינו טועה דאל"כ לא ילא הקול כו' וק"ל פ' תוב' בד"ה מפני מה כו' אין שוא"ה הטעם כו' דא"כ לא הוה משני מידי א"א כו' והוא מניח נפקותא זו כו' עכ"ל. ולא ניתחא ליה כפרש"י ששאל על הטעם ורב יוסף הוא דקשיא ליה הכי דמלי מניח דמפרש טעמא כו' דלא ה"ל האי לישנא דמלי מניח כו' דתמיא דלא מפרש טעמא אלא דה"ל להקשות בפשיטות דעל הטעם לא משני מידי אכל על הנפקותא שפיר קאמר דמלי כו' דשכן נפקותא המפורשת כו' ומיהו ק"ק ה' לפי' התוס' דליתו שאל כלל על הטעם אלא על הנפקותא מאי קא קשיא לרב יוסף ואימא דלכך שכן הנפקותא המפורשת צמתני' משום יוס' א' צמת פ' דלא שייכא נפקותא דמתני' ודו"ק פ' תוב' בד"ה ותנשא בא' כו' דא בעי' ששניי דנשאת בד' כו' שנתבעה כו' ועוד ד"ה טעמא דשקדו ת"ה משום ברבא כו' עכ"ל. ה' ר"ל לקמן צברייתא שנינו הני ב' טעמי משום שקדו ומשום צרכה דלגיס מ' והוא קאמרי הא דלא בעי' לשניי נמי הכא האי טעמא משום צרכה דחתי נמי לקמן ועוד ל' לקמן לפי' האמת הך טעמא דשקדו דהאי טעמא דטענת צמוליס ודאי אינטריכו משום יוס' ה' דאי משום צרכה לחוד צרכה דלם עדיפא ותנשא בה' ותבעל כו' והאי טעמא דצרכה ודאי אינטריכו נמי משום שחזעל בה' אכל טעמא דשקדו לא אינטריכו כלל דצמתי ב' טעמי דהיינו טענת צמוליס וצרכה דלגיס סגי ומירעו דמשום צרכה לא הוה אלא ענה עובה ולא מקרי עברייתא ואם היה מגיע זמנה ציוס א' היה מעלה לה מונוות אי לאו משום שקדו דמקרי עברייתא והשתחא עברייתא הוי ציוס א' משום טעמא דשקדו וציוס ה' הוי עברייתא ומשום טענת צמוליס ומיהו לא הוי אינטריכו למימר דשקדו שיהא טורח טעמא אלא יוס' אחד ולכך א"א שנתנא ציוס א' אכל ציוס ב' וציוס ג' הוי סגי נמי בטעמא דטענת צמוליס ואפשר לומר (א) דקושטא קאמר דבעי ג' ימים טורח טעודה ונ"מ אם הגיע זמנה ציוס ב' וציוס ג' אינו מעלה לה מונוות כיון דעבידא הוי נמי משום שמחת טעודה של חמונה ידיה אכל משום טענת צמוליס ה"ל כאלו הוה המעכב דלאו תיקון ידיה הוא א' אכל א"כ הוא אם הגיע זמנה ציוס ה' וציוס ו' ועלה לה מונוות כיון דלית ביה טעמא דשקדו אלא טענת צמוליס דליתו מיקון שלה ודו"ק:

נמוקי הגר"ב

א' ד"ה ותנשא כשה"ד אבל א"כ הוא אם הגיע זמנה ביום ה' וביום ו' יעלה לה מונוות כיון כו' עכ"ל. ע"י ירושלמי פרק אע"פ ה' ג' אמר שמואל כו' והוא ששלוס הזמן צריכי ששלוס הזמן צמוליס חמישי ר"ח צר עוקבא נסר ר"י מריהו אמרי נעשה כמו שפסקו סופרים כו' עכ"ל. ופי' הירושלמי דה"ק כששלוס הזמן צמוליס שפסקו דל"ג [לימן] לה מונוות דמעוכב הוא מחמת מק"ח לטענת מחמת שקדו. חמישי. פי' לשון שאילה היא. אם נישא היכי ששלוס הזמן חמישי. דליתו מעוכב לטענת צמוליס חמישי חק"ה רק מחמת ט"ו אם נישא ד"ג פטור ממונוות או חייב וע"י נעשה כמו שכתבנו ס' ר"ל דלואו הוא מ"מ מתק"ח אעפ"י שאינה לטענה. הכי דלא כהמהרש"א. וירושלמי מוציא להפך וכן נראה מסממיות לשון כל הפוסקים דמתנת ט"ו נמי

קרני ראם (א) בד"ה ותנשא כו' דקושטא קאמר. ג"ב ולמי' הירש"א דתקנת שקדו מקרי תקנתא ידיה משום דע"י שטורח בסעודה איכא חזקה דא"א טורח בסעודה ומפסידה עירי'ש. א"כ חזקת דעיקר התקנה משום טענת צמוליס ומיחשב תקנתא ידיה אבל טענת צמוליס שטענון נגדה ולא תקרו זה אינו לטובתה ולא הוי תקנתא ידיה ודבריה רבני: (ב) בד"ה דלמא לאפוקי כו' דלא לחנם נכתב זמנו. ג"ב ולא אדע דהרי לאח"כ ודאי א"צ זמנו של שטר דאחר שלא היה כוונתו אלא לאח"כ יכתוב סתם שאין הזמן לתועלת דבלא"ה צריך שיבדוק זמן המיתה אלא דאף אם לא באתי לאחר ר"ב חודש ניהו דמועיל הזמן דבני כלות ר"ב חודש מ"מ לא היה צריך שיכתוב זמן יום שעומד בו אלא זמן כלות ר"ב חודש ומשהו אמרינן דזמנו של שטר מוכיח שיהיה כמהיום: אף מעלה לה מונוות אם הגיע הזמן צמ' צמת כיון דיש צמוליס אלא צמ' ו'. והא דנקיט ג' ימים דקושטא דמלתא הכי הוא דלרין כ"כ טרמא וכמ"ס בירושלמי כאן מפני מה אמרו צמולה כו' ציוס הרביעי כדי שיהא חכם מתקן כצ"כ ו' ימים זה אחר זה:

חכמת שלמה

הגהות דף ב ע"ב רש"י בד"ה זמנו כו' ואם לא כתב כו' כ"ל: בד"ה אלא שאין אשה נקנית אלא לדעתה אכל הכא שכתב נפקותא ה"א שפיר נשאת אף בע"כ קמ"ל. (עין בהמהרש"א): דף ב ע"ב תוס' בד"ה פשיט רב אחאי כו' פריך רב אחאי כו'. ג"ב וכן לקמן דף ב' רב אחאי משני כו':

מהר"ם

לי טעמא דשקדו וכו'. וקשה והא זו הקושיא הראשונה שאמר לא בעי לשנויי וכו' ובתחלת המחשבה אמרתי להגיה ועוד ל"ל טעמא דמשכים ל"ב אבל זה א"א דע"כ

בתולה נשאת פרק ראשון

דף ב ע"א בתוס' ד"ה ותנשא בא' בשבת לא בעי לשנויי וכו' עד ועוד למה

הגהות והערות

(דו"מ). ג' ר"ל דאפשר לומר דאין גט לאחר מיתה לחוד אפי' לאשמעינן נקט בלשון תנאי לאשמעינן דמיייר שנכתב בו זמן דא"א לומר מכאן אלא כשכתב זמן אבל ק"ל דהא ה' אפשר לפרש ברישא כפירוש אע"פ שכתב בו זמן (גנוזי יוסף) ועי' מהר"ם שייף ורש"ש. ס' ד"ה זמנו של שטר. ע' עי' מהר"ם שייף ועי' שעה"מ ה' גירושין (פ"ח ה"א) ודעת סופר (על מס' גיטין דף ק"ב ע"ב ד"ה והנה כו') מה שמיישבים קושיא מהרש"א. פ' עי' רש"ש.

א' עי' עבד כנעני והוא עבדו של עברי (דו"מ). ב' עי' רש"ש. ג' קידושין דף ב ע"ב ד"ה אי תנא. ד' עי' פנ"י. ה' עי' רש"ש. ו' פי' דבא' בשבת נמי שייך טעמא דבתולים דיישכים לביד'. ע"כ שבק הנפקותא המפורשת במתני' דמאי נפק"מ בין א' בשבת לר' בשבת (דו"מ). ז' עי' גנוזי יוסף. ח' עי' מהר"ם ומהר"ם שייף. ט' דף ה' ע"א. י' עי' עין הדעת פורת יוסף. י"ב עי' פנ"י וחת"ס. י"ג עי' מה שמיישבים הראניח, וע"ע במהר"ם שייף. י"ד ר"ל דאמאי הוצרכו לזה במתני' התי"ס ויהא אלא לאשמעינן תרווייהו כו' ע"ז כתב דלפי סברתו כו' תלמוד בבלי <עוז והדר> - טז כתובות / תלמוד בבלי [עמוד 343] { 226077 }

חדושי

קידושין פרק ראשון

הרמב"ן

קה

דקתני בהו שוה ושייך בהו פלוגתא כלומר שוים באלו ולא בדרכים אחרים.

מציינו בחשובת הגאונים ז"ל דכל הך הוייא דהך סוגיא עד הכא דבחר הוראה היא ומר רב הונא גאון מסורא איהו תני לה ואיהו הוא דאסר כנתא ובימוהי תקינו תקנתא דמורדת דגהיגו בה הגאונים ז"ל, ואפ"ה טרחנא לעיל לפרושה ולמפרך ותרוצי בה דגמרא דרבנן סבוראי דוקא היא.

למעוטי חליפין סד"א וכו'. ק"ל אלא מעתה תקנה אשה בחזקה דומיא דשדה, והא לא קשיא דאיכא למימר כיון שאין גופה קנוי לא שייכא בה חזקה, ומיהו לא מחזור לי היכי סד"א דתקנה בחליפין משום דשדה נקנית בחליפין והא לא גמרינן אשה משדה כלל אלא קיחה שכתוב באשה הוא דגמרינן שהוא לשון כסף, ומעולם לא הוקשה אשה לשדה כלל, וכן הא דאמרינן חליפין איתנהו בפחות משוה פרוטה ואשה בפחות מש"פ לא מקניא נפשה ופרש"י דגנאי הוא לה, נימא בפחות משוה פרוטה ליתנהו אבל בפרוטה איתנהו, ומה שאמר הרב ז"ל הלכך בטל תורת חליפין בקדושין איני יודע למה בטל, כיון שבפחות משוה פרוטה לא נתבטלו מחמת פסול קנייתן אלא מחמת קפידתה של אשה, ונראה דהכי קאמרינן מעיקרא דחליפין בכלל קיחה הם ומדין כסף הוא שריבה אותן הכתוב מה כסף שמחליף הקרקע בו וקונה אף בחליפין, הלכך אף בכלל קיחה שבאשה הם, ומפרקינן כיון דאשכחן חליפין בפחות משוה פרוטה לאו כתורת כסף הם קונין אפי" כשיש בהם ש"פ אלא חדוש הוא שחדשה בהם תורה, כלומר דין אחר הוא שאינו בכלל כסף ולא שוה לו, ואשה לא אמרה בה תורה קנייה אלא בכסף הלכך אין חליפין קונין בה, וזהו הטעם שלא הוצרכו למעט חזקה שאינה קונה באשה שלא עלה על דעת לרבות אף חליפין אלא מדין כסף, ולפי פירוש זה הכי גרסינן ואשה בפחות משוה פרוטה לא מקניא. אבל מקצת הנוסחאות שכתוב בהם מקניא נפשה נוטות לפרש"י ז"ל והיא גרסת ההלכות, ויש לי לישבה דכל חליפין לגבי אשה כחליפין דפחות משוה פרוטה נינהו, דמתנה ע"מ להחזיר לא קניא באשה דבחר הנאה דכסוף אולא ולא מקניא נפשה בקניה דשעה כדבעינן למימר לקמן.

ע"ב. אמר קרא ספר כריתות ספר כורתה ואין דבר אחר כורתה. פי' הך דרשא דר' יוסי הגלילי היא דלרבנן לא מבעי להו כריתות אלא לדבר הכורת בינו לבינה כדאיחא לקמן, ומוכתב לה הוא דנפקא להו דאין מתגרשת אלא בכתיבה, אלא דגמ' לא קפיד הכא אלא לאתויי חדא דרשא דפשיטא ליה בין לרבנן בין לר' יוסי לפי שאין כאן מקום עיקרו של דבר זה, וכיוצא בזה יש במסכת סנהדרין (ל"ד ב') מה נגעים ביום אף ריבים ביום וכנגעים מנ"ל אמר קרא וביום הראות בו, והך דרשא דאביי היא אבל רבא נפקא לי' מכנגע נראה לי ולא לאורי כדאיחא במשקין (מו"ק ח' א') ודרבא עדיפא בכל מקום אלא חדא מנייהו נקט ולא קפיד, וכן במסכת מגילה (כ' א') גבי אין מוהלין אלא ביום דכתיב וביום השמיני ימול ביום ולא בלילה ובמסכת שבת (קל"ב ב') מפקינן ליה

ביום ואפילו בשבת, ובלילה נפקא לן מכן שמנת ימים ימול, וכפ"ק דמנחות (ו' ב') תניא מנין ליוצא שאם עלה לא ירד שהרי יוצא כשר בבמה, ואמרינן עלה התם דלאו עיקר טעמא הוא אלא תנא אזאת תורת העולה קסמין ואע"ג דלא אדכר ליה כלל.

ואימא ה"מ קטנה דלית לה יד. פרש"י ז"ל ואע"ג דקרא בנערה כתיב אימא ה"מ כשקדשה כשהיא קטנה, ואי קשיא קטנה למה לי קרא פשיטא דהא מצי מזבין לה ונימא כי אצטריך קרא לנערה, איכא למימר סד"א זבוני הוא דמצי מזבין לה משום דנפקא בימי נערוה ומה מכר לו ראשון לשני כל זכות שתבא לידו, אבל קדושי לא מצי מקדש לה דהא לא נפקא מרשות בעל בנערות ובגרות כי היכי דנפקא מרשותיה דאב ואין אדם מוכר דבר שאינו שלו קמ"ל, וא"ת והא בזבוני אי בעי מיעד לה ולא נפקא מרשותיה, איכא למימר יעוד לאו אב קא עביד ליה אלא זכות שזכתה תורה לאדון הוא אבל אב אין בידו למוכרה אלא לשפחות מפני שיוצאה בנערות ובגרות שדינה לצאת מרשותו.

וכי תימא ניליף מבושת ופגם. פרש"י ז"ל נילף כסף קדושיה מכסף קנסה או מבושת ופגם, ואיכא למידק בושת ופגם מנ"ל דאביה הוי דנפקא לן בכתובות (מ' ב') משום דאי בעי מסר לה למנוול ומוכה שחין כלומר שהאב זכאי בקדושי בתו, א"כ השתא דאכתי לא קים לן דקדושי דאב היכי ידעינן בושת ופגם, וי"מ מבושת ופגם דקטנה יליף וה"ק מבושת ופגם דקטנה ודאי דאב הוי אע"פ שיש לה יד לכך, דהא ממילא אתו לה ולא בעו יד, אף כסף קדושין דנערה אעפ"י שיש לה יד דאב הוי, וה"ה לבושת ופגם דנערה, ומפרקינן שאני בושת ופגם דאביה נמי שייך בהו, כלומר שאני התם לפי שבידו למוסרה למנוול ומוכה שחין שהרי אינה יכולה לקדש את עצמה לפי שאין לה יד אבל כסף קדושיה של נערה וה"ה לבושת ופגם של נערה דידה הוו.

ואחרים אמרו דבושת ופגם אף של נערה דאב הוי מפני שבידו למוסרה למנוול ומוכה שחין כשהיא קטנה והיא פגומה לעולם, ואם תאמר א"כ בוגרת נמי, וי"ל בוגרת כיון דנפקא מרשותיה לגמרי אין אומרים הואיל וכשהיתה ברשותו יכול לפוגמה יזכה אף כשיצאה מרשותו אבל נערה ברשותו היא למעשה ידיה ולהפר נדריה, ואין דברים הללו מחוורים כל הצורך.

ויש מרבתינן הצרפתיים ז"ל שמפרשים דודאי שהאב רשאי לקדש את בתו הנערה דכתיב את בתי נתתי לאיש הזה וכל הנתינות במשמע אף למוסרה לחופה כדפרש"י בפרק נערה שנתפתחה (מ"ו ב'), וא"א לומר כשמסרה כשהיא קטנה דהא כתיב ואם אמת היה הדבר וסקלוה ואי כשמסרה לחופה כשהיא קטנה בחנק היא, וכיון שלמדנו שהאב רשאי לקדשה לכל מי שירצה אף כשהיא נערה ממילא למדנו שכסף בושתה ופגמה שלו דאי בעי מוסרה למנוול ומוכה שחין, והא דאמרינן לעיל ה"מ קטנה אבל נערה, ה"פ ואימא ה"מ קטנה שהאב רשאי לקדשה וכיון שהוא רשאי לקדשה ולא היא עצמה אי אפשר לומר שכסף קדושין יהו שלה שהרי האב

בדינין שהוצרך למעטם תני דרכים, ואינו נכון כלל, דאפילו תימא דבזב ממעט אונס שינה, מ"מ מניינא הוא דאתא למעוטי כל הא כדאיתא לקמן ולא דרכים, ועוד דלישנא דפלוגתא לא משמע הכי, ואינו נכון¹⁶⁵.

קבלנו מרבתינו ז"ל דכולה סוגיין עד הכא¹⁶⁶
דבתי הוראה היא, ומדרב הונא גאון¹⁶⁷ ז"ל
מסורא, איהו תני ליה ואיהו דאסר כנתא¹⁶⁸
ובימוהי תקינו תקנתא דמורדת¹⁶⁹ דנהיגי בה
גאונים ז"ל.

סד"א¹⁷⁰ מה שדה מקניא בחליפין אף אשה נמי מקניא בחליפין. איכא למידק¹⁷¹ זו מנין היה לנו לדמות אשה לשדה בקנין, דהא אנן לא גמרינן לאשה משדה כלל כדפרישית לעיל¹⁷², אלא ג"ש קלישא בעלמא הוא דעבדינן מלישנא דקיתה קיתה, לומר שקיתה זו שנאמרה באשה היא לשון כסף¹⁷³, אבל מעולם לא הקשנו אשה לשדה, ותו אם לשדה באנו לדמותה, נימא דתקני אשה בחזקה דומיא דשדה, מיהו הא איכא למדחי דחזקה לא שייכא בדבר שאין גופו קנוי כדכתיבנא לעיל¹⁷⁴, אלא אידך קשיא, ומיהו¹⁷⁵ קשיא גילף מינה שטר, ואלו לקמן¹⁷⁶ לא ילפינן שטר מהתם, והנכון¹⁷⁷ דה"ק, דסד"א כיון דגמרינן קיתה קיתה משדה עפרון שקיתה האמורה באשה כסף היא, ואשה נקנית בכסף ובשוה כסף, ה"ה שיש בכלל זה שנקנית בחליפין, דקס"ד דחליפי סודר בכלל

שוה לחיה, לענין כיסוי¹⁵⁴, ושוה לבהמה, לענין חלבו¹⁵⁵, אינו שוה לא לחיה ולא לבהמה, להרבעה, שאסור להרביעו עם בהמה וחיה¹⁵⁶.

ותו הא דתנן וזו אחת מן הדרכים ששווי¹⁵⁷ גיטי נשים לשחרורי עבדים. פירוש שהמביא גט ממדינת הים צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם, והא דתלי גיטי נשים בשחרורי עבדים, ואע"ג דעיקר תקנתא בגיטי נשים הוא, ואחר כך השוו לו שחרורי עבדים¹⁵⁸, כבר פרשתי בדוכתא טעמא¹⁵⁹, מפני שזה היה קל שהקילו בגיטין להכשירו ע"פ שליח אחד, אפילו קרוב ואשה, דתו לא מצי בעל לערעורי, ומ"ה תלי קולא בשחרורי עבדים שהוא ממון הקל, וכאלו קתני זה אחד מן הדרכים שהקלו בגיטי נשים שהוא איסור ערוה חמורה, כמו שהקילו בשחרור עבדים שהוא ממון הקל.

אלא כל היכא דאיכא פלוגתא תני דרכים. פירוש¹⁶⁰ כל היכא שהתנא מחלק בדיבורו, והשוואתו ששונה שוה לזה בענין זה ושוה לזה בענין זה קתני דרכים, כגון מתניתין דאתרוג וכוי וגיטי נשים¹⁶¹, וכ"ת והא מתניתין דאשה ומתניתין דזב ליכא חלוק וקתני דרכים, איכא למימר דטעמא דהני כדפרשינן לעיל מדרבי שמעון¹⁶², ומתני' דזב דדרכא דמיכלא יתרה לאיתויי לידי זיבה, ולא הדריןן השתא מפירוקי דלעיל, אלא מההוא דאתרוג בלחוד¹⁶³, ורש"י ז"ל¹⁶⁴ פירש בע"א, דכל היכא דאיכא חלוק

מ"א, הכותב חיתו ובהמתו לבנו, לא כתב לו את הכוי, צ"ל דחיתו או בהמתו קתני, וכמ"ש הרמב"ם בפיה"מ שם, ודלא כהר"ש שם ותוס' נדרים ית, ב, ד"ה והתנן, ורבנו במהדו"ב, דהם סברי דאפי' כתב לו חיתו ובהמתו, מ"מ לא נתן לו את הכוי. ¹⁵⁴ בכורים פ"ב מ"ט. ¹⁵⁵ שם מ"י. ¹⁵⁶ שם מ"א. ¹⁵⁷ לפנינו: ששוו. ¹⁵⁸ כן הקשו בתוס' גיטין שם ד"ה ששוו. ¹⁵⁹ ע"ש בדברי רבנו. ¹⁶⁰ כ"כ גם רמב"ן ורשב"א, ובתלמיד הרשב"א הביאו בשם הראב"ד, וע' לקמן הע' ¹⁶⁵. ¹⁶¹ ע' רשב"א שפירשו על שחרורי עבדים (וע' בדברי רבנו בדבור הקודם) דלגבי בפ"ג ובפ"ג שוה לגיטי נשים, ולגבי אומר תנו שוה לשאר שטרות. ¹⁶² היינו מתני' דאשה. ¹⁶³ ע' במקנה. ¹⁶⁴ ד"ה דאיכא פלוגתא. ¹⁶⁵ וכדברי רש"י כתב גם המאירי, וע' בתלמיד הרשב"א שתחלת פרושו ע"פ פ"י הראב"ד שהוא גם פ"י רבנו, אלא שסיים לגבי זב ואשה כפירש"י שמשניות אלו באו למעוטי, דהני ולא אחריני, וצ"ע, ועי' מהדו"ב. ¹⁶⁶ באגרת רב שרירא גאון (מובא באוצה"ג) איתא דסוגיא דרבנן סבוראי היא

מריש מכילתין ועד סוגיא דבכסף מנלן (להלן ג, ב).
¹⁶⁷ גם ברמב"ן כתב מר רב הונא גאון, אמגם באגרת רש"י ג הנ"ל איתא דהוא מרבנן סבוראי, וראה בעיטור שער הכשר הבשר (הל' דם) בשער החדש אות צ"ח שעמד בזה, וכתב שבעל העיטור „בקבלתו הנאמנה ידע כי רב הונא מסורא תיקן זת", דהיינו שאינו מן הגאונים אלא מרבנן סבוראי, וכן הרמב"ן כאן בסוף הדבור כתב שסוגיא זו היא מרבנן סבוראי, וא"כ סותר דבריו תכ"ד, אלא שכבר נודע שכמה מרבנן סבוראי כונו גם הם בתואר גאונים. ¹⁶⁸ ע' בעיטור שם, ובב"י יו"ד סי' ס"ה, ¹⁶⁹ ע' בעיטור אות פ' פסיקתא אות צ"ט, ואות מ' מרד אות מ"ו וס"א. ¹⁷⁰ נראה דיש להוסיף כנגמ' לפנינו: הואיל וגמר קיתה קיתה משדה עפרון, וכ"ה במהדו"ב. ¹⁷¹ כן הקשו בתוס' ד"ה ואשה, וכן כל הראשונים בסוגיין, וע' פני יהושע. ¹⁷² ב, א, ד"ה בכסף. ¹⁷³ כ"כ גם הרמב"ן וע' במהדו"ב. ¹⁷⁴ ב, א, ד"ה בכסף, וכ"כ הרמב"ן: ע' רשב"א. ¹⁷⁵ [צ"ל: ותו]. ¹⁷⁶ ה, א. ¹⁷⁷ כ"כ בתוד"ה ואשה וברמב"ן, וע' רשב"א שדחה תרוץ זה, דא"כ למה לה להגמ' לסיים

דפוס ראשון

מתנדבות אותן משלהן. ובעינן ואם אינן מתנדבות משלהן משל מי, אמר רב רבאי דמן רוב מסתברא משל צבור משום שנאמר תנו. וגם רוב עירו של רב רבאי היתה בסביב ישיבות נהרדעא היא. ואמרי רבנן דרב רבאי גאון הוה ואוריך שניה טובא.

וכמה סברי אקבעו בגמ' דאנון מרבנן בתראי כגון רב עינא ורב סימונא. ונקטינן מן הראשונים דגמרא דהאשה נקנית בג' דרכים דתנינן ברישא מנא הגי מילי וכו' עד בכסף מנא לן (ג, ב), כלהו אינך פרוקי וקושיי דמתרצי בגמ', רבנן בתראי סבוראי תרצינהו וקבעינהו.

תרגום עברי

שכירושלים היו מתנדבות אותו משלהן. ושאלו ואם אינן מתנדבות משלהן, משל מי, אמר רב רבאי דמן רוב, מסתבר משל צבור, משום שנאמר "תנו". וגם רוב עירו של רב רבאי היתה בסביבות ישיבות נהרדעא, ואמרו רבנן שרב רבאי היה גאון והאריך שנים הרבה.

וכמה סברות נקבעו בגמרא, שהן מרבותינו האחרונים, כגון רב עינא ורב סימונא. וקבלנו [במסורת] מן הראשונים שהגמרא של "האשה ניקנית בג' דרכים", ששנינו בראש "מנא הני מילי" וכו' עד "כסף מנא לן" כל אותן התשובות והקושיות שתרצו בגמרא, רבותינו האחרונים הסבוראים תרצון וקבעון [בתלמוד] (כג).

פ. ודכתבתון כיצד נכתבה המשנה ונכתב התלמוד, תלמוד ומשנה לא אכתיבו אלא תרוצי הוו מתרצי וזהירין רבנן למגרסינהו על פה אבל לא מנסחי דכתיבי, דאמרי' בתמורה (יד, ב) דברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומרם בכתב שנאמר כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית, אלה אתה כותב ואי אתה כותב הלכות.

פ. ושכתבתם: "כיצד נכתבה המשנה ונכתב התלמוד. תלמוד ומשנה לא נכתבו, אלא התירוצים היו נסדרים והיו נוהרים רבותינו ללמדם בעל פה, אבל לא מנוסחאות כתובים, לפי שאמרו בתמורה, דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב, שנאמר "כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית" אלה אתה כותב ואי אתה כותב הלכות (כד).

כג. וכ"כ הראשונים (רמב"ן ריטב"א ועוד) ריש קדושין, ומקורם בדברי רש"ג כאן. ומשום כך לא מצינו בסוגיא זו שמות של תנאים ואמוראים.

כד. צ"ל שלכך לא כתבו הלכות עד רבינא ורב אשי. ועי' לעיל סעי' ל.

הרי לפנינו שיש שיטות שאבי הכלה מברך בכל נישואין משום שמקיים את הפסוק ואת בנותיכם תנו לאנשים, וכמו כן יש מקום גדול לברך דלא גרע משמועות טובות, ועל זה שראה את חבירו [חתנו] ששמח מאוד בראותו. ואע"פ שלכתחילה ודאי שאין לברך, כי לא מצינו שתיקנו לברך למעשה בכה"ג, מכל מקום מי שיברך, אפשר לענות אמן דודאי יש לו על מה לסמוך, והרי כבר כתב ביאור הלכה (סימן רטו ס"ד ד"ה ואסור לענות אחריו) דאם אחד נוהג כאיזה דעה ואותה דעה לא הודחה לגמרי מן הפוסקים, אף שמן הדין אין מחוייב לענות עליה אמן דספק אמן לקולא, מ"מ אין איסור אם עונה עליה, יעו"ש.

והנה לעיל הבאנו את דברי ההלכות קטנות שהנושא אשה היה צריך לשאול אם לברך דיין האמת, ונראה שסברתו לא שייכת בענינו מב' טעמים, א. כל דבריו אמורים באיש הנושא אשה, שאולי הוא לא יזכה להיות בכלל זכה-עזר, אבל לגבי אשה, דטב למיתב טן דו, בכל מקרה יש לה שמחה שזכתה לינשא. ב. שמעתי מהגאון ר' גרשון אדלשטיין שליט"א שבימינו המצב שונה מבעבר, ויתכן שכוונתו שבימינו ישנם הרבה בחורות רווקות טובות, וקשה למצוא זיווג הגון לכולן, ואם כן המוצאת זיווגה שמחה בכל מקרה ויש מקום לברך שהחיינו, ולכן אע"פ שכאמור אין לברך לכתחילה, אך מי שבירך אפשר לענות אמן.

דף ב ע"א

מאי שנא הכא

סיים מסכת קידושין חוץ מהעמוד הראשון והשני

שאלה כתב באגרת רב שרירא גאון (פ"י סוף אות לו) שהגמרא בריש האשה נקנית עד בכסף מנא לן, עם כל הקושיות והתירוצים, אינם מבעלי התלמוד, אלא מרבנן בתראי סבוראי, יעו"ש. וכן הובא ברמב"ן ובריטב"א בקידושין דף ג ע"א.

ומעתה יש לשאול מי שסיים את כל מסכת קידושין, אלא שדילג על הסוגיא הראשונה עד כסף מנא לן, האם סיום זה פוטר בכור מלהתענות בערב פסח, דאולי הוי סיום דכאמור לעיל, דעת הגאונים שאין סוגיא זו מדברי הגמרא?

תשובה בספר אתקיננו סעודתא (מילואים סימן ז) הביא תשובה של בעל הארץ צבי שכתב לתלמידו הגר"י שטנצל, בענין השאלה האם אפשר לעשות סיום מסכת בערב פסח ובתשעת הימים על מסכתות שהצנזור הוציא מהגמרא כמה קטעים, ואם כן אינו סיום שלם?

והשיב הארץ צבי: נלע"ד ליישב המנהג, דבאמת ראוי שגם מסכת משניות יחשב סיום, דהרי שורש הדבר בגמ' (שבת דף ק"ח ע"ב) תיתי לי דכי שלים צורבא מרבנן מסכת עבידנא יומא טבא לרבנן, והרי בימי הגמ' עדיין לא היה נסדר הגמ' רק המשניות לבד, הנה מבואר להדיא דמסכת של משניות לבד נמי הוי סיום מסכת.

אמנם באשר דעיקר היו"ט הוא מחמת שהוא שמחה של מצוה, נראה דבעינן תרתי, שיהיה סיום, וגם יהיה לו שמחה מזה, ובימי הגמ' שעדיין לא היה נסדר הגמ' היה לו שמחה מסיום מסכת משניות שהיה אז דבר שלם לעצמו, משא"כ אחר שסידרו רב אשי ורבינא הגמ', אינו מוצא קורת רוח והפקת רצון בסיום מסכת משניות, ואף שהוא סיום מסכת, לא חשיב שמחה של מצוה, דאנן סהדי שאינו שבע רצון מזה עדיין, כיון שיודע בעצמו שחסר לו עדיין הגמרא על המסכת... וכל זה בגמרא שמצוי בדינו ודרך הכל ללומדה, אינו מוצא מרגוע לנפשו כל זמן שלא גמר את כולה, משא"כ במה שחסר ע"י הצנזור, ואינו מצוי אצל שום בן תורה כמעט רק למיעוטא דמיעוטא, ואין מרגיש בעצמו שחסר לו מאומה להשלמת המסכת, כיון שאין דרך שום בן תורה ללמוד זה, וגם הוא אינו עתיד ללומדה, ואין זה מונע שמחתו והפקת רצונו, וכיון שיש לו שמחה של מצוה שלימה, שוב יוצא ידי חובה בסיום מסכת של משניות לבד כמו שהיה בימי הגמ' בטרם שסידרו ר"א ורבינא ש"ס בבלי, יעו"ש מה שהאריך בזה.

ונראה דה"ה להיפך, דהיינו בעניננו, דאע"פ שבאמת סיים את כל המסכת, מכל מקום מאחר וכל חכמי ישראל קבעוהו בש"ס ורבותינו הראשונים חדשו חידושים בעמודים אלה, והרבה דיו נשפך, וכמה קולמוסים נשברו, מסתבר דמי שלא למדם מרגיש חסר, ולכן אפילו לאותם רבותינו הסוברים ששני עמודים אלה לא נכתבו ע"י חכמי הש"ס, אין ללומדים שמחת סיום והרגשת סיום בלעדיהם. והצעתי את דברי לפני גיסי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, והסכים דלא יצא ידי חובת סיום.